

चांदोबा

जानेवारी १९६४

भारताचा इतिहास

ग्यासुद्दीन तुघलक वारल्यानंतर तीनच दिवसांनीं त्याचा मुलगा महंमद तुघलक यानें स्वतःला बादशाह म्हणून घोषित केलें. चाळीस दिवसानंतर तो दिल्ली येथें आला आणि त्यानें मोठ्या थाटामाटानें स्वतःचा राज्याभिषेक करवून घेतला.

महंमद तुघलक हा विक्षिप्त व लहरी स्वभावाचा एक मनुष्य होता. तो विद्वान तर होताच, पण बुद्धिमान होता कीं माथे-फिरू, क्रूर होता कीं साधुवृत्तीचा हें सांगणें कठीण आहे. तो फार पराक्रमी होता आणि तत्वज्ञान व धर्मशास्त्र या विषयांत त्याचें असामान्य असें पांडित्य होतें हें मात्र खरें आहे.

त्याची स्वतःची राहाणी अगदीं साधी होती. त्याला व्यसन नव्हतें. त्यानें दानधर्म पण पुष्कळ केला. त्याला पांडित्य होतें, पण व्यवहारज्ञान मुळींच नव्हतें. त्यानें योजलेल्या योजनांच्यामागें फार मोठी कल्पना असे, परंतु योजना अमलांत आणतांना मात्र त्याला कधींच यश मिळालें नाहीं. उलट राज्याचें व प्रजेचें बरेच नुकसानच झालें. कारण स्वभावानें तो तापट व आततायी होता. कोणी त्याच्या कामांत दोष काढला किंवा त्याच्या इच्छेविरुद्ध केलें तर त्याला खपत नसे. त्याच्या योजना अयशस्वी होत गेल्या तसतसा त्याचा विक्षिप्तपणा पण वाढत गेला. त्यानें प्रजेच्या हिताची कामें करण्याचा खूप प्रयत्न केला. परंतु तो अपकारच ठरला.

गंगा व यमुना या नद्यांच्या खोऱ्यांतील प्रदेशांत त्यानें करवाढ केली. तो प्रदेश सुपीक होता खरा, पण दुष्काळ पडला असतां त्यानें करवाढ केली आणि अधिकाऱ्यांच्या मदतीनें क्रूरपणानें कर वसूली सुरू केली. शेतकरी शेतें सोडून पळून गेले. त्यांना परत कामावर लावण्यासाठीं त्यानें नानाप्रकारचे अत्याचार केले.

१३२७ मध्यें त्यानें आपली राजधानी दिल्लीहून दौलताबाद म्हणजे देवगिरी येथें नेली. त्याच्या राज्यांत पंजाब, बंगाल, गुजरात व दक्षिणेकडील प्रदेश असल्यामुळें राज्याचें एक केंद्र म्हणून दौलताबाद येथें राजधानी करण्याची त्याची कल्पना चुकीची नव्हती. याशिवाय मंगोल जातीच्या स्वाऱ्यांची भीति कमी व्हावी हाहि हेतु त्यांत एक होता.

त्यानें दौलताबाद येथें मोठमोठ्या इमारती व रस्ते बांधले. दौलताबादला जाण्यासाठीं जे लोक तयार झाले त्यांना त्यानें धन-सहाय्य केलें. हें सर्व ठीक होतें. पण दिल्लीची प्रजा दौलताबाद येथें जाण्यास तयार नाहीं हें जेव्हां त्याला कळलें तेव्हां त्याला भयंकर राग आला. त्यानें हुकूम काढला कीं दिल्लीच्या नागरिकांनीं आपलें सामानसुमान घेऊन दौलताबादला जावें. या प्रवासांत प्रजेला किती हालअपेष्टा सहन कराव्या लागल्या याची पुरी कल्पना आज येणें शक्य नाहीं. तरी ७०० मैलांचा पायीं

प्रवास लक्षावधि प्रजेला सुखाचा झाला असेल कीं कष्टाचा हें कळणें तितकेसें कठीण नाहीं.

सुलतानाला प्रजेच्या कष्टाची कल्पना आली तेव्हां सुलतानानें दुसरी आज्ञा काढली कीं राजधानी दौलताबादहून पुन्हां परत दिल्लीला नेण्याचें ठरलें आहे. म्हणून प्रजेला पुन्हां दिल्लीस जावें लागलें. सुलतानाच्या या लहरी स्वभावामुळें कित्येक लोक प्राणास मुकले व सामान सुमानाची वाताहात पण झाली. प्रजा परत दिल्लीला आली. परंतु दुःखी व कष्टी होऊन. अर्धी अधिक दिल्ली ओसाड पडली व दिल्ली आपलें जुनें

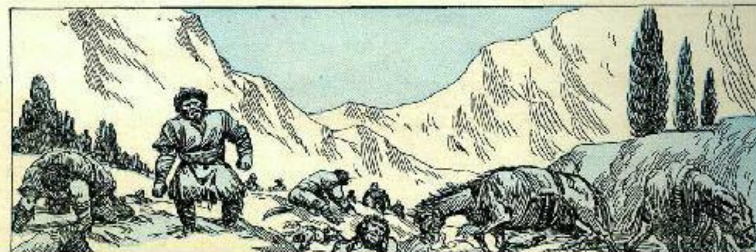
वैभव घालवून बसली. पुन्हां तें वैभव येण्यास एक दीड शतक तरी लागलें.

पुढें सुलतानानें तांब्याचीं नाणीं काढलीं. ही एक मूलग्राही अशी आर्थिक सुधारणा होती. परंतु हीं नाणीं सरकारी टांकसाळींतच पाडली पाहिजेत असा कायदा नव्हता. घरोघरीं नाणी पाडण्यास परवानगी असल्यामुळें. "प्रत्येक घरच एक टांकसाळ झालें. पाटील कुळकर्णी श्रीमंत झाले व सोनारांनीं सोन्याऐवजीं तांब्याचीं नाणीं पाडून सरकारी खजिना भरला. इतिहासकारांनीं असा उल्लेख केला आहे.

सुलतानानें आणखी एक वेडेपणा केला. त्यानें सोन्या-चांदीचीं नाणीं देऊन तांब्याचीं नाणीं विकत घ्यायला सुरवात केली. त्यामुळें खजिना रिकामा पडला व तुघलकाबाद येथें तांब्याच्या नाण्यांचे ढीग लागले.

सन १३२८-२९ मध्ये ट्रान्स अक्सियाना येतील चगताई सरदारानें भारतावर स्वारी केली. ही स्वारी परतली. पण महंमद तुघलक यानें त्याला त्याचा पराभव करून कीं त्याला धन देऊन परतवलें हें सांगणें कठीण आहे.

भारत व चीन देशांच्या सीमेवर असलेला काराकोरम पर्वत जिंकण्यासाठीं महंमद तुघलकानें एक मोठें सैन्य पाठविलें. पण थंडीमुळें म्हणा किंवा रसद वेळेवर न पोंचल्यामुळें म्हणा, सैन्याला परत फिरावें लागलें. इतिहासकार म्हणतात कीं अवघे दहाच लोक परत आले व कांहीं इतिहासकारांचें म्हणणें आहे कीं तीनच परतले. परंतु या स्वारीचा मुख्य हेतू पुरा झाला. त्या प्रदेशांतील लोकांनीं दिल्लीचें आधिपत्य स्वीकार केलें.

महाभारत

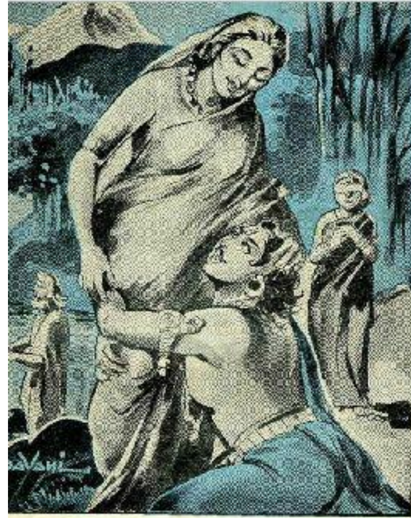
धृतराष्ट्र, गांधारी कुंती वगैरेंनीं वानप्रस्थाश्रम स्वीकारल्यानंतर हस्तिनापुराचें वैभवच जणुंकांहीं हरपलें. मातेचा आधार तुटलेल्या मुलांची जी स्थिति होते ती पांडवांची झाली. कारण लहानपणापासून कुंतीच्या मायेचें छत्र त्यांच्यावर सतत होतें.

नागरिक व प्रजा देखील दुःखी कष्टी झाली. वृद्ध धृतराष्ट्र व गांधारी एकदम वनवासास गेलेली पाहून त्यांना दुःख होणें साहजिक होतें.

वडीलधाऱ्या मंडळींच्या अभावीं अनाथ झाल्याचा भास पांडवांना देखील होऊं लागला. अभिमन्यु व उपपांडव यांना वीरगति मिळाल्याचें दुःख होतें तें वेगळेंच. जीवनाधार एक परीक्षित मात्र होता.

प्रत्येकाला कांहीं तरी उणीव आहे असें भासे. पण बोलणार कोण? परंतु सहदेवानें सर्वांच्या मनांतली गोष्ट सांगून टाकली. म्हणाला—"दादा! काकांना भेटायला जावें असें तुला वाटत आहे हें मला ठाऊक आहे. आईला एकदां भेटून यावें असें सर्वांना वाटत आहे. पण कोणी बोलत नाहीं. तिला वनांत कांहीं कष्ट तर नाहीं ना निदान एवढें तरी पाहून यावें असें फार फार वाटतें.

लगेच द्रौपदी म्हणाली—"सासुबाईंची पुन्हां कधीं भेट घडेल कीं नाहीं, याची शंका मला कित्येक दिवसापासून वाटत आहे. तुम्हांला पुरुषांना काय? राज्यकारभारांत एकदां गर्क झालांत कीं जगांतली एक देखील गोष्ट आठवत नाहीं. पण आम्हां

स्त्रियांना आपले लोक व आपलीं माणसें या पलीकडे कांहीं दिसत नाहीं. तुम्हांला कामें असतील तर तुम्हीं आपापलीं कामें पहा, पण आम्हां बायकांना जाऊन येऊं द्या."

युधिष्ठिराचें मन देखील सर्व वडील मंडळीस भेटण्यासाठीं अधीर झालें होतें. पण तो स्वतः कसा बोलणार? सहदेव व द्रौपदी दोघांनीं बोलून दाखविल्यावर जास्त विचार करीत बसला नाहीं. वनगमनाची तयारी करण्यास त्यानें सांगितलें.

सर्वांना परमानंद झाला. सर्वांत वृद्ध कृपाचार्य, त्यांनाच सर्वांनीं पुढाकार दिला व त्यांच्या आज्ञेप्रमाणें वनगमनाची सर्व तयारी झाली. रथ, हत्ती, घोडे, उंट जें वाहन मिळालें त्यांत बसून लोक निघाले. ज्यांना हीं वाहनें नव्हतीं ते पायींच निघाले. द्रौपदी वगैरे स्त्रियांसाठीं पालख्यांची व्यवस्था करण्यांत आली. धौम्य व युयुत्सु फक्त दोघे नगराच्या रक्षणासाठीं मागें राहाले.

सर्व कुरुक्षेत्र येथें येऊन पोंचले. शतयूप धृतराष्ट्र वगैरे ज्या वनांत रहात असत तें जवळच होतें. म्हणून सर्वांनीं आपापलीं वाहनें तेथेंच सोडलीं व पायींच निघाले. द्रौपदी वगैरे स्त्रिया देखील पायींच निघाल्या.

केळ्यांच्या झाडाआड आश्रम होता. तेथें कोणीच नव्हतें. सर्वत्र सामसूम होती. परंतु पांडवांना आलेले पाहून जवळपास राहणारे ऋषी व मुनी आले. सर्व यमुनेवर स्नानास गेल्याचें त्यांनीं सांगितलें.

पांडव यमुनेवर गेले. दूर धृतराष्ट्र आंघोळ करून सूर्याला अर्घ्य देत होता. सर्वांत पुढें सहदेव धांवत गेला व त्यानें कुंतीला नमस्कार करून तिला मिठीच मारली आणि लहान मुलासारखा रडूं लागला.

कुंतीच्या डोळ्यांत प्रेमाश्रु आले व तिनें त्याला उभा करून पोटाशीं धरलें आणि गांधारीला म्हणाली—"सहदेव आला आहे!" नंतर सर्व पांडव एकामागून एक येत असलेले दिसले.

कुंती धृतराष्ट्र आणि गांधारीला वाट दाखवीत पुढें निघाली. पांडवांनीं पुढें धांवत येऊन त्यांच्या हातांतून पाण्यानें भरलेले तांबे व घागरी घेतल्या व सर्वांना घेऊन द्रौपदी वगैरे स्त्रिया आणि नागरिक वाट पहात उभे होते तेथें गेले.

युधिष्ठिरानें कोण कोण आलें आहे हें सांगितलें आणि नव्या मंडळींचा थोडक्यांत परिचय करून दिला. सर्व आप्त मंडळीं आलेली पाहून धृतराष्ट्राला आपण परत हस्तिनापुरींच पोहोंचलों असा आनंद झाला. स्त्रियांनीं आपल्या सासू-सासऱ्यांना नमस्कार केला व सर्वांनीं आश्रमांत प्रवेश केला.

जवळपासचे ऋषी व मुनी पांडवांना भेटायला म्हणून आले. धृतराष्ट्रानें त्यांची ओळख करून दिली. नंतर हस्तिनापुराची कुशल वार्ता विचारली व राज्यकारभाराविषयीं चवकशी केली. युधिष्ठिरानें सर्व माहिती सांगून वनवासाचा कांहीं कष्ट झाला

का असें विचारलें. नंतर विदुर दिसला नाहीं म्हणून त्याच्याविषयीं विचारपूस केली.

धृतराष्ट्र म्हणाला—"विदुर फार थकला आहे. रानांत सतत फिरत असतो." ऋषी मुनीं केव्हां केव्हां तो भेटतो असें सांगितलें. सुदैवानें त्याच वेळीं सर्वांना विदुर दूर कोठें तरी जात असलेला दिसला. त्याचें सर्व अंग धुळीनें भरलें होतें.

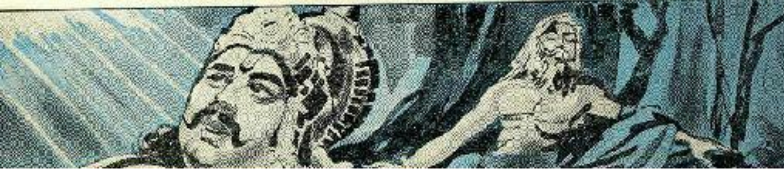
युधिष्ठिर धांवत विदुराकडे निघाला. ओरडून म्हणाला—"काका! मी आलों आहें भेटायला." आणि त्याच्या पाठीमागें

थांबत गेला. विदुर एका दाट झाडींत शिरला. मधूनमधून तो दिसे. युधिष्ठिराचा आवाज त्याच्या कानावर पडला कीं नाहीं कळलें नाहीं. त्यानें मागें वळून देखील पाहिलें नाहीं. शेवटीं एका निर्जन स्थानीं विदुर उभा असलेला दिसला. तो इतका थकला होता कीं त्याला ओळखणें देखील कठीण होतें. युधिष्ठिरानें जवळ जाऊन नमस्कार केला आणि म्हणाला—"काका! मी युधिष्ठिर!" युधिष्ठिर विदुराच्या समोर उभा होता. तेव्हां एक अद्भुत गोष्ट घडली. विदुर टक लावून बराच वेळ त्याच्याकडे पहात उभा राहिला. युधिष्ठिराला असें वाटलें कीं विदुरानें सशरीर त्याच्या शरिरांत प्रवेश केला. जणुंकांहीं दोघांचा जीव व आत्मा एक होऊन गेला. युधिष्ठिराला क्षण भर देहभान राहालें नाहीं.

थोड्या वेळानें स्वतःला सावरून त्यानें विदुर कोठें दिसतो का पाहिलें तेव्हां त्याला विदुर एका झाडाला टेकून, डोळे मिटून निश्चेष्ट बसलेला दिसला. मृत्यूची कळा तोंडावर स्पष्ट दिसत होती.

तेव्हां युधिष्ठिराला व्यास मुनींनीं एकदां सांगितलेली गोष्ट आठवली. व्यास मुनी म्हणाले होते कीं विदुराचा आत्मा तुझ्या आत्म्यांत मिळून जाईल. त्यानें विदुराच्या देहाचा दहन-संस्कार करण्याचें ठरवून चिता रचली. त्यावेळीं आकाशवाणी झाली—"युधिष्ठिरा! याच्या शरिराचा अंत्यविधि करण्याची आवश्यकता नाहीं. ज्यानें स्वतःच्या इच्छेनें देह ठेवला त्याच्यासाठीं शोक करूं नकोस."

युधिष्ठिरानें त्या देहाला स्पर्श केला नाहीं व आश्रमांत परत येऊन घडलेलें वृत्त सांगितलें. तें ऐकून धृतराष्ट्राला आनंदच झाला. सर्व हस्तिनापुरवासियांनीं ती रात्र आश्रमांतच आनंदानें घालवली. कोणाला हस्तिापुराची आठवण देखील झाली नाहीं.

[२१]

[लखू व त्याच्या दोघां साथी मित्रांना पकडण्याचा डाव ब्रह्मदंडीनें योजल्याप्रमाणें साधला. ब्रह्मदंडी व गरुडमुख सरदाराच्या अनुयायांच्या हातीं तिघे कैद झाले होते. ब्रह्मदंडी ओरडला लखूला सोडून दोघांना ठार करा. पुढें वाचा]

ब्रह्मदंडीचा आवाज लखूनें ओळखला व वळून तिकडे पाहूं लागला. समोर तिघांना घेरून उभे राहिलेल्या पंखवाल्यांना एका बाजूला व्हायला सांगून तो पुढें आला. त्याच्या रक्षणार्थ दोन्ही बाजूला जितवर्मा व शक्तिवर्मा आपापल्या तलवारी उपसून उभे होते. ब्रह्मदंडीला पाहतांच लखू त्याच्याकडे रागानें पहात त्याच्या अंगावर धांवणार इतक्यांत चार पांच पंखवाल्यांनीं त्याला धरलें व त्याच्या हातांतली आणि जयमल व गोमांग या दोघांची शस्त्रें काढून घेतलीं.

त्या तिघांना त्या असहाय व निरुपाय अवस्थेंत पाहून जितवर्मा व शक्तिवर्मा खदखदां हंसूं लागले व म्हणाले—"बरें झालें आम्ही आपल्या तलवारी वेळेवरच पाजळवून घेतल्या."

इतक्यांत महाकायनें आपल्या चाबकानें दोघांच्या तलवारी ओढून घेतल्या आणि

त्यांना बजावलें—" खबरदार, कोणी यांच्या अंगाला माझ्या परवानगीशिवाय हात लावलात तर. साठ सोन्याचीं नाणीं जो काढून ठेवील त्यानें त्यांना घेऊन जावें व काय वाटेल तें करावें."

जितवर्मा व शक्तिवर्मा महाकायाच्या त्या विचित्र वागण्यामुळें डिवचलेल्या सांपासारखे चवताळून त्याच्या अंगावर धांवले व म्हणाले—" अरे ए मांसाच्या गोळ्या! पहिल्यानें तो चाबूक दूर फेंक ! ते तुझे गुलाम नाहींत. होते पूर्वी, पण तूं त्यांना केव्हांच विकून टाकलें आहेस. ज्यांनीं यांना विकत घेतलें होतें, ते व्यापारी केव्हांच यमसदनास गेले आहेत."

" होय ! ते मेले म्हणून त्यांना विकलेली वस्तु माझ्याकडे परत आली. तुम्हांला एवढें देखील कळत नाहीं का रे मूर्खांनों !" महाकाय दरडावून म्हणाला.

जितवर्मा व शक्तिवर्मा महाकायाला मारण्यासाठीं धांवले. पण महाकायानें दोघांना दोन्ही हातांनीं मांजर उंदराला धरतें तसें धरलें आणि गरगर फिरवून दूर फेंकून दिलें.

ब्रह्मदंडी तें सर्व इतका वेळ पहात उभा होता. त्याला इतकी चीड आली कीं त्यानें गरुडराजाकडे वळून म्हटलें—" गरुडराज ! हे तिघे आपसांत कुत्र्यामांजरांसारखे भांडून स्वतः मरणार व लखू व त्याचे साथी आपल्या हातांतून निसटून पळून जाणार."

गरुडराज आपला भाला त्या तिघांकडे रोखून ओरडला—" जितवर्मा व शक्तिवर्मा सोडा त्या धटिंगणाला ! हे तिघे माझे गुलाम आहेत. मी त्यांना पकडलें आहे."

गरुडराजाची ती गर्जना ऐकून दोघांनीं महाकायाला सोडलें आणि आपापल्या

तलवारी घेऊन दांत ओठ चावीत एका बाजूला उभे राहाले. महाकायानें पण धांपा टाकीत आपला चाबूक उचलून घेतला आणि तो खांद्यावर टाकून करड्या नजरेनें ब्रह्मदंडीकडे पाहूं लागला.

ब्रह्मदंडी लखूजवळ गेला व त्याच्या पाठीवर प्रेमानें हात फिरवीत म्हणाला—लखू, अरे, माझ्याशीं वांकडें ? मी तुझा हितैषी आहें हें, तूं वाईट संगतींत पडून—या गुरुद्रोह्याच्या नादाला लागून स्वतःचें हित व अहित कशांत आहे हें देखील विसरलास. मी तुला एक कोट्याधीश, नव्हें इहलोकाचा मालक करायला निघालों होतों, स्वतःच्या इच्छेनें नव्हें, कालभैरवाच्या आज्ञेनें. परमेश्वर कृपेनेंच पुन्हां तुझी व माझी भेट घडली आहे. अग्नि आणि वायु यांचीच जणूं ही भेट आहे. आतां आपल्या वाटेवर कोण आडवा उभा राहतो तें पाहातों."

ब्रह्मदंडीच्या त्या गोडगोड बोलण्यानें लखू खूष होण्याऐवजीं जास्त चिडला. त्यानें आपल्या पाठीवरचा त्याचा हात झिडकारून त्याला दूर लोटलें व म्हणाला—" ब्रह्मदंडी तुझ्या या फुसलावण्यानें मला

भुरळ पडेल असें तुला वाटत असेल. तूं किती मोठा मांत्रिक आहेस हें मला देखील ठाऊक आहे."

ब्रह्मदंडी आपला राग पिऊन स्वतःला आवरून म्हणाला—" लखू ! पुरे कर बटबट तुझी, उपकारकर्त्याला अशीच उत्तरें करतात वाटतें ? तूं माझा जो अपमान केलास तो मला एवढा लागला नाहीं. पण तूं माझ्या मंत्रशक्तीचा अपमान करून स्वतः कालभैरवाचा अपमान केला आहेस हें विसरूं नकोस. पुन्हां जास्त कांहीं बोललास तर उभाचा उभा राखेचा एक ढीग होऊन

पडशील हें लक्षांत ठेव. ती राख सर्व अंगाला फांसून मी त्या मगरींच्या तलावांत बुडी मारीन आणि कालभैरवाकडे निघून जाईन. या जयमलला एकशिंगी घोडा होण्यापलीकडे मंत्रज्ञान काय आहे ?" नंतर जयमलकडे वळून म्हणाला—"या दुष्टाला, ह्या गुरुद्रोह्याला बाणांनीं व भाल्यांनीं भोसकून ठार करा व याचें प्रेत गिधाडांच्या हवालीं करा."

ब्रह्मदंडीचें वाक्य पुरें होण्यापूर्वीच जितवर्मा व शक्तिवर्मा जयमल व गोमांगला ठार करायला तलवारी घेऊन धांवले. परंतु इतक्यांत गरुडराजानें आपल्या भाल्यानें त्यांच्या हातांतल्या तलवारी खालीं जमिनीवर पाडल्या व म्हणाला—"थांबा! थांबा!" तो पुढें म्हणाला—"या दोघांना पाहिल्यापासून मला एक गोष्ट सुचली आहे. ह्यांचीं तोंडें गिधाडासारखीं दिसत आहेत. तेव्हां गिधाडांच्या जातीचे हे मनुष्य असावेत. आम्हां गरुडजातीची सेवा करायला हीं गिधाडेंच उपयोगी पडतील. आमच्या जातीच्या शास्त्रांत देखील लिहिलें आहे कीं या गिधाडजातीला आपले दास म्हणून वागवा व त्यासाठीं त्यांचें रक्षण करा. तर मग हे दोघे आजपासून आमचे दास झाले आहेत."

नंतर तो आपल्या अनुयायांकडे वळून म्हणाला—"या दोघांना माझ्या घरीं नेऊन यांच्यावर कडक नजर ठेवा. माझे पंख धुवून वाळवण्याचें काम यांना द्या."

गरुडराजाच्या आज्ञेनें पंखवाले अनुयायी जयमल व गोमांगला धरून घेऊन जाऊं लागले तेव्हां ब्रह्मदंडी त्यांना मध्येंच अडवून गरुडराजाला म्हणाला—"गरुडेश्वरा! अशी घाई करूं नकोस! तूं यांना अजून ओळखलें नाहींस! हे तुझ्या हातावर तुरी देऊन निघून जातील. या गोष्टीचा जरा विचार कर. पळाले तर ते नुसते पळणार नाहींत तुला ठार करून पळून जातील! माझें ऐक, आतांच्या आतां यांचे मांस गिधाडांना खायला घाल."

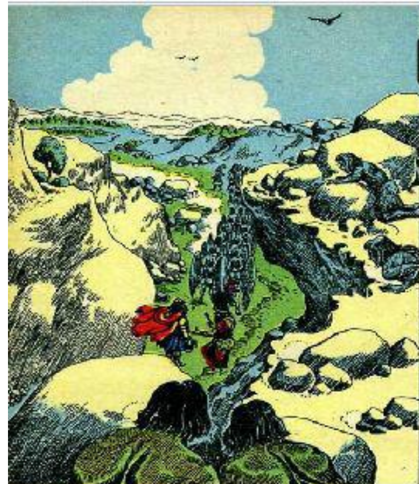
पण ब्रह्मदंडीचें तें बोलणें गरुडराजाला आवडलें नाहीं. तो म्हणाला—"ब्रह्मदंडी तूं लहान सहान गोष्टीची इतकी भीति मनांत बाळगतोस, मग ती भयानक दरी कशी काय जिंकणार? पराचा कावळा करणारा कावळाच दिसतो आहेस तूं! कावळ्यासारखी 'काव काव' खूप करतां येते तुला. आमच्या शास्त्रांत लिहिलें आहे कीं कावळ्याच्या जातीच्या माणसांना गिधाड जातीच्या माणसांची चाकरी करायला नेमावें. तुला या दोघांची चाकरी करायला मी नेमतों."

गरुडराजाचें तें उफराटें बोलणें ऐकून ब्रह्मदंडीच्या पायाखालची जमीनच जणूं कांहीं सरकली. हातांतली जादूची कांडी इकडे तिकडे फिरवीत व कांहीं तरी मंत्र पुटपुटत तो म्हणाला—"गरुडराजा! तूं कालभैरवाच्या शिष्याचा असा अपमान केला आहेस. पण मला वाद घालायचा

नाहीं. तूं काय वाटेल तें कर त्या दोघांना घेऊन. मी लखूला घेऊन भयानक दरींत निघून जातों. मी तुला वचन दिलें होतें त्याप्रमाणें मनुष्यबळी देण्यासाठीं तुझ्याकडे मी मनुष्य पाठवितों. उद्यां सकाळीं आम्ही निघूं!"

"ठीक! त्याला माझी हरकत नाहीं! आधीं चल बरोबर!" असें म्हणत गरुडराज निघाला. त्याच्याबरोबर इतर सर्व निघाले. लखू जयमल व गोमांगच्या पुढें व मागें पांचपांच पंखवाले चालत होते. ब्रह्मदंडीनें हळूच महाकायाला कांहींतरी

खूण केली. तो गर्दीतून थोडा बाजूला झाला. त्याच्या जवळ जाऊन ब्रह्मदंडी त्याच्या कानांत म्हणाला—"महाकाया! तुं वीरचूडामणी आहेस. माझें ऐक. आपण या पक्ष्यांच्या खिल्लारांत का राहणार? उद्यां पहाटें तूं व मी जितवर्मा आणि शक्तिवर्मा लखूला घेऊन न कळत पाय काढूं या. लखूला कोठें निसटूं दिला नाहीं तर भयानक दरींतील अलोट धनराशीची मालकी आपल्या हातीं आलीच समज. पण तो जर का पळून गेला तर फुटकी कवडीदेखील आपल्या हातीं येणार नाहीं."

"या टीचभर पोराची इतकी वाखाणणी तुझ्या तोंडून ऐकून मला तरी आश्चर्य वाटतें. माझ्या मतें याची किंमत वीस सोन्याच्या नाण्यांएवढी देखील नसेल." महाकाय म्हणाला.

"वा रे वा! तूं तरी काय बोलतोस? अरे तूं त्याला ओळखला नाहींस वाटतें? तो सामान्य पोर नाहीं. त्याच्या हातावर राजयोग आहे राजयोग! त्याच्या हातावर नागमुद्रा पाहिलीस तर तुला माझ्या म्हणण्याची साक्ष पटेल. स्वत: काळभैरवानें ती मुद्रा आपल्या हातानें कोरली आहे. त्याचा अपमान होईल असें बोललास तर!" असें म्हणत ब्रह्मदंडीनें नाटकी सोंग करून आपले कान धरले व दोन्ही हातांनीं आपल्याच गालांत मारून घेतलें.

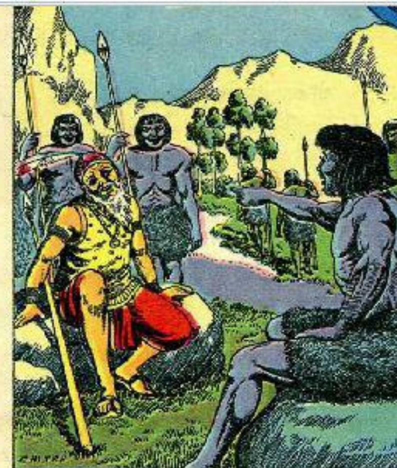
"तो ब्रह्मपुराचा राजा होईपर्यंत तुझ्या या सर्व गप्पांवर माझा विश्वास नाहीं बसणार! मला काय, तूं काय वाटेल तें कर. तूं दिलेलें वचन मात्र तूं विसरूं नकोस! बजावून ठेवतों." महाकाय म्हणाला.

ब्रह्मदंडी व महाकाय यांचें हें गुप्त बोलणें व त्या पूर्वीचें सर्व बोलणें श्वानकर्णीनें नेमलेले कांहीं गुप्तचर दगडाआड बसून

एकत होते. लखू व त्याचे अनुयायी गरुड राजाच्या हातीं कैद झाल्यापासूनची इत्थंभूत बातमी श्वानकर्णीकडे पोंचली होती.

लखू आपल्या अनुयायांसह आग ओकणाऱ्या सिंहाच्या गुहेंत शिरला तेव्हां श्वानकर्णी व मार्जार आपल्या अनुयायांसह तेथें वाट पहात उभे होते हें आठवतच असेल. सिंह पळून गेल्याची गोष्ट त्यांना कशीतरी कळली. दोघे आपल्या अनुयायांसह गुहेंत शिरले. श्वानकर्णीला आपली पूर्वजांची गदा सांपडली. नंतर ते लखू व गोमांग यांच्या पावलांच्या खुणा पहात पहात त्यांच्या मागून निघाले. गुहेच्या पलीकडच्या दाराजवळ जाऊन त्यानें बाहेर डोकावून पाहिलें तेव्हां त्याला महाकायाच्या पायांवर लखूनें ठेवलेली तलवार व त्यानंतरचा सर्व प्रकार दिसला. समोरचा हल्ला करून त्यांना जिंकणें अशक्य आहे हें ओळखून त्यांनीं गनिमी काव्यानें आपल्या उपकारकर्त्यांना सोडविण्याचें ठरविलें.

मार्जार व श्वानकर्णी यांचें सख्य झालें व त्यांनीं लखू व त्याच्या साथी मित्रांना सोडविण्यासाठीं आपल्या सर्वस्वाचा होम करण्याची प्रतिज्ञा केली.

श्वानकर्णीनें आपल्या अनुयायांना जवळ बोलावून सांगितलें कीं काळोख पडल्यावर तुम्ही गुहेपलीकडे जा. तेथें पंखवाल्यांचे पडलेले पंख सांपडतील ते घेऊन लावून घ्या व त्यांच्याच पैकीं तुम्ही आहां असें दाखवीत तुम्ही स्वत: गरुडराज लखू व त्याच्या साथ्यांशीं कसा व्यवहार करतो हें पहात रहा व आम्हांला कळवीत रहा."

मार्जार म्हणाला—"ठीक आहे! मी देखील एका दोघांना त्यांच्याबरोबर पाठवून देतों. आतां आपली दोघांची मिळून ही जबाबदारी आहे.

थोड्या वेळानें सूर्यास्त झाला. हळू हळू काळोख पडूं लागला. श्वानकर्णी व मार्जारचे अनुयायी रांगत रांगत गुहेबाहेर निघून गेले. श्वानकर्णीनें सांगितल्याप्रमाणें त्यांनीं जमिनी-वर विखुरलेले पंख लावून घेतले. ते पंख दुपारीं झालेल्या युद्धांत गळून पडलेले होते.

वाटेंत त्यांना पाहून कोणाला संशय आला नाहीं. कोणी त्यांना अडवलें पण नाहीं. ते एकामागून एक राहुटी व झोंपड्या पहात खास ब्रह्मदंडी व महा-कायाच्या राहुटीजवळ येऊन पोंचले. मशालींच्या अंधुक उजेडांत त्या दोघांना ओळखणें त्यांना तेवढें कठीण गेलें नाहीं. येथेंच कोठें तरी जवळ लखू व त्याचे साथी असणार असें अनुमान करून ते थोडे पुढें गेले. त्यांचें अनुमान खरें निघालें. एका राहुटी समोर जितवर्मा व शक्तिवर्मा तलवारी हातांत घेऊन पाहारा देत होते. आंत लखू, जयमल व गोमांग एका चटईवर बसून आपसांत कांहींतरी बोलत होते.

श्वानकर्णीचे अनुयायी निस्संकोच पुढें गेले व म्हणाले–"दूर उभे रहा एका बाजूला! गरुडराजाची आज्ञा आहे कीं आतांच्या आतां या तिघां दुष्टांना त्यांच्यासमोर हजर करावें."

जितवर्मा व शक्तिवर्मानें मशालीच्या उजेडांत त्यांचे चेहरे लक्ष लावून पाहिले व बाजूला सरकले. इतक्यांत जितवर्माला शंका आली. "हे पंखवाल्या जातीचे दिसत नाहींत! रानटी जातीचे दिसत आहेत." तो शक्तिवर्माला म्हणाला.

"मला देखील तोच संशय आला." म्हणत तो तलवार घेऊन पुढें सरसावला व म्हणाला–"कोण तुम्ही? थांबा!"

[पुढें चालू]

चांदोबाच्यें गोष्टी

[२]

मुलाचें नांव बद्रबसीम असें ठेवल्यानंतर त्याचा मामा म्हणजे गुल्नारचा भाऊ सालिहा त्याला उचलून घेऊन चेंडूसारखा त्याच्याशीं खेळत घरभर हिंडूं फिरूं लागला. गुल्नार व बादशाह यांच्यासमोर धांवत येऊन पाहतां पाहतां त्यानें खिडकींतून बाहेर उडी मारली आणि समुद्रांत अदृश्य झाला.

बादशाह ओरडत होता. स्वतःला आवरूं न शकल्यामुळें तो लहान मुलासारखा रडूं लागला. गुल्नारनें त्याची अनेक प्रकारें समजूत घालण्याचा प्रयत्न केला. म्हणाली–"अगदीं भिण्याचें कारण नाहीं. आपल्या मुलाच्या जिवाला थोडा देखील अपाय होणार नाहीं. त्या मुलाला नऊ महिने आपल्या पोटांत वाढवणारी मी आई स्वतः सांगत असतां तुम्हांला भिण्याचें कारणच उरत नाहीं. माझा भाऊ आपल्या भाच्याला आपल्या राज्यांत घेऊन जाऊन सुखरूप परत घेऊन येईल. आपल्या मुलाच्या अंगाला पाण्याचा एक थेंब देखील लागणार नाहीं. तो आपला दोघांचा मुलगा आहे. तुमचें रक्त त्याच्या अंगांत खेळत आहे तसें माझें देखील खेळत आहे. मला जशी पाण्याची भीति वाटत नाहीं तशी माझ्या मुलाला देखील वाटणार नाहीं." परंतु सालिहा मुलाला सुखरूप परत घेऊन येईपर्यंत राजाच्या मनाचें समाधान झालें नाहीं. सालिहा उडी मारून भाच्याला घेऊन हंसत आंत आला. म्हणाला–"मी समुद्रांत उडी मारलेली पाहून तुम्ही घाबरून गेला होता, नाहीं का?"

"पुन्हां मुलगा दृष्टीस पडेल या गोष्टीवर माझा विश्वासच बसत नव्हता!" राजा म्हणाला.

"आतां याला पाण्याचें भय उरलें नाहीं. मी स्वदेशीं जाऊन समुद्रांत राहणाऱ्या मानवजातीला आवश्यक असे सर्व मंत्र याला देऊन टाकले आहेत. आयुष्यभर जमिनीवर किंवा पाण्यांत हा स्वेच्छेनें सुखरूप हिंडूं फिरूं शकेल. तुम्ही अगदीं बेफिकीर रहा!" सालिहा म्हणाला.

गुलनारनें आपल्या मुलाला उचलून घेतलें. सालिहानें बरोबर आणलेली एक पिशवी काढली व गालिचावर अनेक अमूल्य रत्नें ओतलीं. तीं सर्व समुद्रांतलीं दुर्मीळ अशीं रत्नें होतीं. "भाच्याला आजोळ दाखवून रिकाम्या हातानें कसें आणावयाचें म्हणून घाईघाईंत जीं रत्नें मिळालीं तींच उचलून घेऊन आलों." सालिहा म्हणाला.

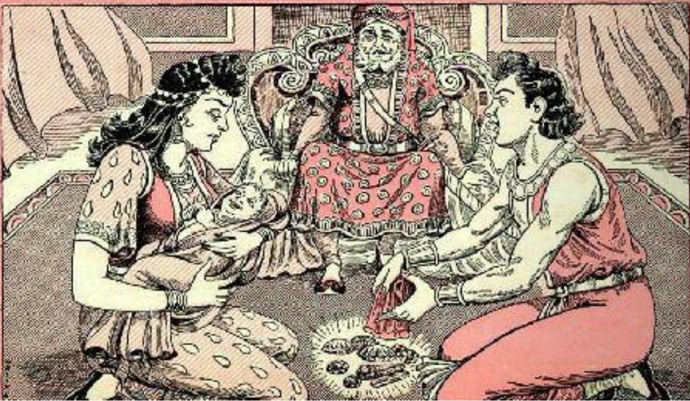
तीं रत्नें पाहून तर बादशाहचे डोळेच दिपून गेले. तो म्हणाला—"गुलनार! तुझ्या भावानें आणलेल्या एकेका रत्नानें माझ्या राज्यासारखीं राज्यें विकत घेतां येतील." गुलनार खालीं मान करून स्मित करून म्हणाली—"हीं आपल्या चरणधूलीच्या समोर कांहींच नाहींत. तुम्ही माझ्यावर व आमच्या कुटुंबावर जें प्रेम दाखविलें व आमचा आदर केलात त्याच्यासमोर हीं तुच्छ रत्नें काय मोलाचीं?"

बादशाहानें आपल्या मेहुण्याला प्रेमादरपूर्वक आलिंगन करून त्याचा सत्कार केला व म्हणाला—"तुम्ही सर्वांनीं कांहीं दिवस माझ्या महालांत राहून तुमच्या सहवासांत आनंदानें राहण्याचें भाग्य मला द्यावें."

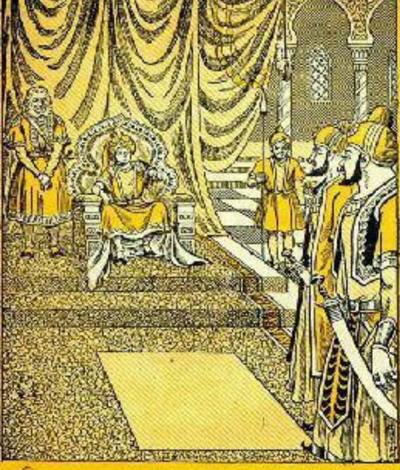
सालिहा म्हणाला—"आपल्या शब्दानेंच आम्हांला किती मान मिळाला आहे. पाण्यांत राहण्याची आम्हांला संवय आहे. पाण्याबाहेर फार दिवस राहाल्यानें आम्हांला त्रास होण्याचा संभव आहे. तेव्हां आम्हांला निरोप द्यावा. आम्ही पुन्हां केव्हां तरी येऊं आपणांला भेटायला."

"तुमच्या देशांत यावें असें मला किती वाटतें? पण तें मला शक्य नाहीं." बादशाह म्हणाला. त्यानंतर गुलनारची आई, भाऊ व इतर मंडळी निरोप घेऊन पाण्यांत उतरलीं व अदृश्य झालीं.

बद्रबसीमला चवथें वर्ष लागलें. तोंपर्यंत त्याला अंगावरचेंच दूध होतें. म्हणून

समुद्रांत राहणाऱ्या मनुष्यजातीचे गुण त्याला आईच्या दुधांतूनच सहजीं मिळूं शकले. बादशाहानें त्याच्या शिक्षणाची उत्तम व्यवस्था करून दिली. त्याला पंधरावें वर्ष लागलें तोंपर्यंत शरीर सौष्ठावाबरोबर विद्या, अश्वारोहण व इतर कलेंत तो पारंगत झाला.

उतारवय येत गेलें तसें मुलाचा राज्याभिषेक करून मोकळें व्हावें असें बादशाहाला वाटूं लागलें. तो मुलाला घेऊन दरबारांत गेला आणि त्यानें त्याचा राज्याभिषेक करून टाकला. त्याच्या डोक्यावर राजमुकुट ठेवून तो स्वतः एका बाजूला उभा राहिला.

बद्रबसीमनें त्या दिवशीं स्वतः दरबाराचें सर्व काम पाहिलें. त्याची कर्तबगारी पाहून सर्व दरबारी चकित झाले. संध्याकाळीं तो आपल्या वडिलांबरोबर आईला भेटायला गेला. मुलाच्या डोक्यावर राजमुकट पाहून आईच्या डोळ्यांतून आनंदाची आंसवें आलीं.

एक वर्ष आनंदानें लोटलें. बादशाहानें अंथरुण धरलें आणि एका आठवड्याच्या आंत आपल्या बायकोला व आईला दुःखसागरांत लोटून तो परलोकीं निघून गेला.

एक महिनाभर राज्यांत शोककळा होती. त्यानंतर बादशाहाच्या कबरीवर एक स्मारक उभारण्याचें ठरलें.

गुलनारच्या माहेरची मंडळी गुलनारला भेटायला आलीं. बादशाहाचें प्राणोत्क्रमण एकाएकीं झाल्यामुळें त्यावेळीं हजर राहूं न शकल्याबद्दल त्यांना फार फार वाईट वाटलें.

बद्रबसीम स्वतः राज्यकारभार पाहूं लागला. तो नियमितपणें दरबारांत जाई व आपल्या वजीरांच्या सल्ल्याप्रमाणें राज्यकारभार पाही. आणखी एक वर्ष लोटलें.

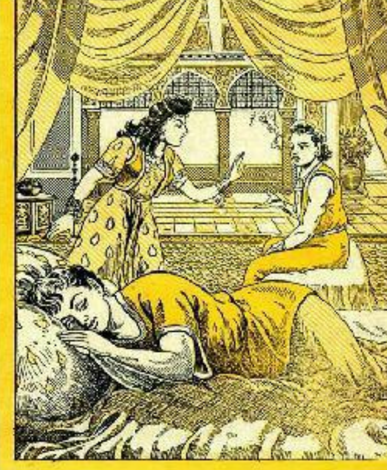
एकदां सालिहा बहिणीला व भाच्याला भेटण्यासाठीं आपल्या समुद्रांतल्या राज्यांतून आला. बद्रबसीम पलंगावर झोंपलेला होता.

भावाबहिणींचें बराच वेळ बोलणें चालूं होतें. सालिहा आपल्या भाच्याच्या गुणांचें वर्णन करीत होता. स्वतःची प्रशंसा चालू असतां आपण ती ऐकत आहों हें बोलणाराला कळूं नये म्हणून तो डोळे घट्ट मिटून अंथरुणावर पडून होता.

सालिहानें आपल्या भाच्याच्या लग्नाची गोष्ट आपल्या बहिणीजवळ काढली. म्हणाला—"तुझा मुलगा आतां वयांत आला आहे. वेळेवर त्याचें लग्न करून दिलेलें बरें. समुद्री राज्यांतल्याच एखाद्या राजकन्येशीं त्याचें लग्न करून द्यावें अशी माझी सूचना आहे."

"तूं अगदीं माझ्या मनांतली गोष्ट बोललास बघ. मुलाचें लग्न व्हावें याहून जास्त आनंदाची गोष्ट आणखी काय असणार? नातवाचें तोंड पाहलें कीं मनाचें समाधान होईल व मी आनंदानें डोळे मिटीन. पण मुलगी पाहिली आहेस का तूं?"

सालिहानें अनेक मुलींचीं नांवें सांगितलीं. गुलनारनें त्या मुलींचीं नांवें ऐकली नसलीं तरी त्यांच्या आई-बापांच्या विषयीं तिनें ऐकलें होतें. तिनें एकीच्या बापाविषयीं तर दुसरीच्या आईविषयीं

आपली नापसंती व्यक्त केली. एकीच्या कुळाविरुद्धच तिचें मत पडलें. एकूण सालिहानें सुचविलेल्या मुलींपैकीं एक देखील तिला पसंत पडली नाहीं.

"आपल्या मुलाकरितां चांगली मुलगी मिळावी हें तुझें म्हणणें मला कबूल आहे. बरें तर आणखी एका मुलीविषयीं तुझें मत सांग. पण तिच्याविषयीं मुलाच्या कानावर चकार शब्द जातां कामा नये." सालिहा म्हणाला.

गुलनारनें जवळ जाऊन पाहिलें. मुलगा स्वस्थ पडून होता. तो झोंपला आहे असें

समजून ती सालिहाला म्हणाली—"कांहीं हरकत नाहीं. बोल, काय सांगायचें आहे तें."

"हें पहा, एक राजकुमारी आहे. पण तिला सून करून घेणें अशक्य आहे. तिचा बाप प्राण गेला तरी या संबंधास कबूल होणार नाहीं. तिच्याशीं लग्न ठरेपर्यंत माझ्या भाच्याला या संबंधी कांहीं कळतां कामा नये.

"अरे हो, पण ती मुलगी कोण? तिच्या बापाचें नांव गांव कांहीं सांगशील कीं नाहीं?" गुलनारनें विचारलें.

"मुलीचें नांव जहानारा असें आहे. ती समुद्राचीच मुलगी आहे. तिच्यासारखी सुंदर या त्रिलोकांत मिळणें अशक्य. तिचा रंग, तिचे केस, तिचे डोळे नाक सर्व कांहीं कल्पनेबाहेर सुंदर आहे." सालिहा म्हणाला.

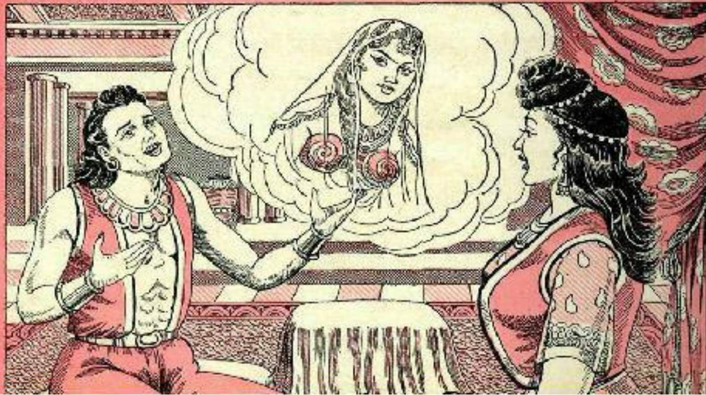
"नांवाला साजेल असेंच तिचें रूप आहे म्हण ना! तिला मी आपली सून करून घ्यायला तयार आहें." गुलनार म्हणाली.

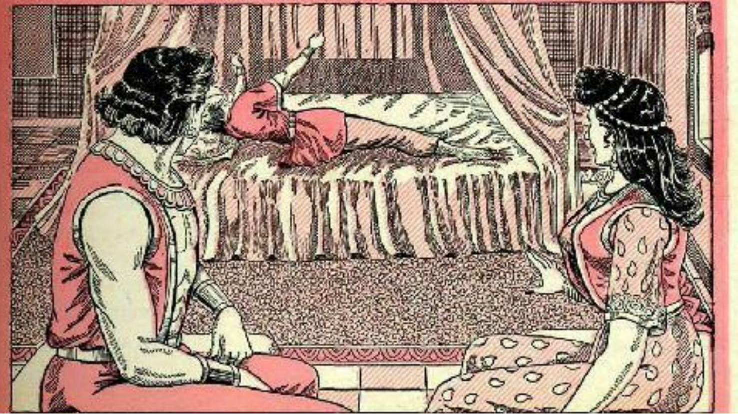
"पण तिच्या बापानें कबूल केलें पाहिजे ना? तो एक राक्षस आहे. त्या राजकन्येला मागणी घालायला जो कोणी आला त्या सर्वांना मारहाण करून त्यानें त्यांचा अपमान केला. आपण मागणी घातली तर आपली काय गत होईल देवच जाणें. नुसता विचार मनांत आला तरी अंगावर शहारे उभे राहतात. म्हणूनच मी मागें पुढें करीत आहें!" सालिहा म्हणाला.

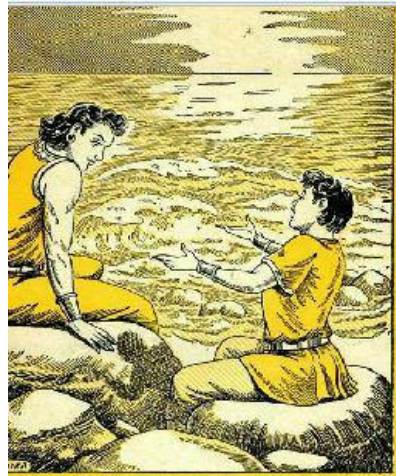
"असें असेल तर आपण देखील स्वस्थ बसून चालावयाचें नाहीं. कांहीं तरी खटपट केलीच पाहिजे." गुलनार म्हणाली.

त्यांचें संभाषण संपत आलें होतें. त्याच वेळीं बद्रबसीम जागा झाल्यासारखें त्यांना वाटलें. म्हणून दोघें गप्प बसलीं. परंतु त्यांना नको होतें तेंच झालें. कारण बद्रबसीमनें त्यांचें बोलणें ऐकलें होतें. जहानाराला भेटण्यासाठीं त्याचें मन उतावीळ झालें. पण त्यानें मनांतली गोष्ट कोणाला सांगितली नाहीं. आईजवळ किंवा मामा-जवळ तो कांहींच बोलला नाहीं. परंतु रात्रंदिवस जहानाराचा विचारच त्याच्या मनांत घोळत असे व त्या काळजीनें तो भ्रमिष्टासारखा वागूं लागला.

एकदां पहाटे तो उठला व आपल्या मामाला जागा करून म्हणाला—"मामा,

समुद्रकांठीं फिरायला जावें असें वाटत आहे. तुम्ही येतां का?" सालिहाबरोबर निघाला. दोघे समुद्रकांठीं येऊन पोंचले. बराच वेळ ते समुद्र किनाऱ्यावर वाळूंत चालत होते. परंतु बद्रबसीम मामाजवळ कांहीं एक बोलला नाहीं. सालिहानें पण त्याला कांहीं विचारलें नाहीं. बद्रबसीम एका खडकावर बसून जहानाराचें नांव घेऊन तिच्या विरहामुळें रडत एक विरगीत म्हणूं लागला.

तें गीत ऐकून सालिहा म्हणाला—"सर्व त्या अल्लाची मर्जी! म्हणजे तुझ्या आई-जवळ मी जें कांहीं बोललों तें सर्व तूं ऐकत होतास. त्या मुलीविषयीं तिच्या बापाकडे आम्ही निरोप देखील पाठविला नाहीं व तूं आपलें हृदय तिच्या हवालीं करून मोकळा झालास? मला याबद्दलच फार वाईट वाटत आहे."

"तिच्याशिवाय मला हें जिणें व्यर्थ वाटूं लागलें आहे." बद्रबसीम म्हणाला.

"तरमग चल घरीं. आपल्या आईला जाऊन सांग. समुद्रराजाकडे जाऊं या मागणी घालायला!" सालिहा म्हणाला.

"मी आईजवळ याविषयीं कांहीं एक बोलणार नाहीं. ती या गोष्टीस कधींच कबूल होणार नाहीं. त्या समुद्रराजाचें वर्णन तुम्ही जसें केलें आहे तसें तें खरें असेल तर त्या नर राक्षसाकडे ती मला स्वतः होऊन कशी पाठवील? मला तिचा स्वभाव चांगला ठाऊक आहे." बद्रबसीम म्हणाला. त्यानें मामाजवळ हट्ट केला कीं समुद्रराजाकडे ताबडतोब जाऊं या आणि आईला कळण्यापूर्वी परत येऊं या.

सालिहा तरी काय करणार? अल्लावर भरोसा ठेवून दोघांनीं समुद्रांत उडी मारली. सालिहानें त्याला स्वरक्षणासाठीं म्हणून एक अंगठी दिली.

सालिहा प्रथम आपल्या घरीं घेऊन गेला. नातवाला पाहून आजीला व आजोळच्या इतर मंडळींना फार आनंद झाला. आजीनें नातवाला जवळ ओढून कुरवाळून विचारलें—"बाळ, तूं एकटा आलास, आईला कां नाहीं बरोबर घेऊन आलास? तिची तब्येत वगैरे ठीक आहे ना?"

"तिनें सर्वांना सलाम सांगितला आहे आजी!" बद्रबसीमनें एक थाप मारली.

बद्रबसीमला राजवाडा दाखविण्यासाठीं त्याची मावशी व इतर स्त्रिया निघून गेल्यावर सालिहानें घडलेलें वृत्त वर्णन करून आईला सांगितलें.

आई त्याला खूप रागावली. म्हणाली—"तूं या गोष्टीस कबूल कसा झालास? अत्याचारी समुद्रराजाचा स्वभाव तुला माहीत नाहीं का? तुम्ही दोघें तो झोंपला होता तेथें बोलत कसे बसलात हेंच मुळीं मला कळत नाहीं. एवढे मोठे झालांत पण साध्या गोष्टी तुम्हांला कळूं नयेत म्हणजे आश्चर्य आहे."

"तूं म्हणतेस तें सर्व खरें आहे, आई! पण जें झालें त्या विषयीं राग काढीत बसण्यांत काय अर्थ आहे? पुढें काय करावें हें सांग! समुद्रराजाला मुलगा नापसंत पडण्याचें काय कारण आहे, सांग! रूपानें तुझा नातू त्या मुलीला योग्य आहे कीं नाहीं? त्याचें कुळगोत पण थोर आहे. तो स्वतः एका साम्राज्याचा अधिकारी आहे. मी समुद्रराजाला हा संबंध त्यानें कबूल करावा अशी त्याची समजूत खात्रीनें घालूं शकेन. मीच आपल्या भाच्याच्या वतीनें मागणी घालायला जाणार आहें. कांहीं मारहाण झालीच तर ती मलाच सहन करावी लागेल व मला चुकी केल्याबद्दल शिक्षापण मिळेल." सालिहा म्हणाला.

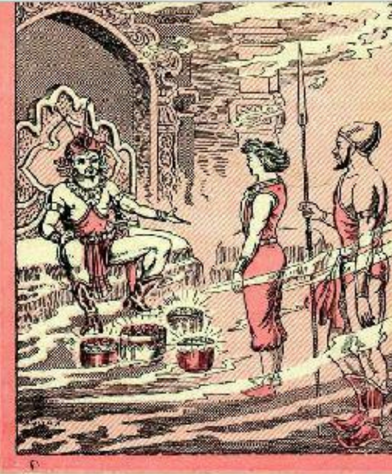

त्यानें दोन मोठमोठ्या पिशव्या रत्नांनीं भरून त्या गुलामांच्या खांद्यावर टाकल्या व समुद्रमार्गें समुद्रराजाच्या महालाकडे निघाला.

महालांत पोंचल्यावर त्यानें समुद्र-राजाकडे राजाच्या भेटीसाठीं आलों आहें असें सांगून पाठविलें. आंत येण्यास त्याला लगेच परवानगी मिळाली. समुद्रराज एका रत्नखचित सिंहासनावर बसलेला होता. त्याला पाहून सालिहानें लवून मुजरा केला. तो जीं रत्नें बरोबर घेऊन आला होता तीं त्यानें राजासमोर भेट म्हणून ओतलीं.

"बस, सालिहा! तुला भेटून कित्येक वर्षें झालीं. एकाएकीं मला भेटायला येण्याचें काय कारण झालें? नजराणा घेऊन येणारे उगाच येत नसतात हें मी ओळखतों. मला तुझें काम करतां आलें तर मी अवश्य करीन." समुद्रराज म्हणाला.

सालिहा पुन्हां मुजरा करून म्हणाला— "मी एका कामासाठीं आलों आहें हें खरें आहे. तें काम अल्लाची कृपा असेल व आपली पण कृपा असेल तर खात्रीनें पुरें होईल. आपलें शौर्य, पराक्रम व कीर्ति या समुद्र लोकांत पसरलेली आहे."

"सालिहा! तूं कोणत्या कामासाठीं आला आहेस हें सांग! मला करतां आलें तर करीन." समुद्रराज म्हणाला.

सालिहानें या खेपेस आणखी जास्त लवून मुजरा केला आणि म्हणाला— "हें काम तुमच्याशिवाय इतर कोणा-च्याही हातून होणारें नाहीं. मी आपल्या भाच्याच्या वतीनें राजकन्येला मागणी घालण्यासाठीं आलों आहें. तो बादशाह शारिमान याचा मुलगा आहे व खुरासान-पर्यंत पसरलेल्या इराण साम्राज्याचा अधिपति आहे."

तें ऐकून समुद्रराज खदखदां हंसूं लागला.

कांहीं वेळ हंसत राहून तो गंभीर मुद्रा करून सालिहाकडे पहात बसला व पुन्हां जोरजोरानें हंसूं लागला. कष्टानें हंसूं आवरून तो म्हणाला—"सालिहा! अरे मी तुला इतके दिवस शाहाणा व बुद्धिवान समजत होतों. पण ती माझी चूक होती हें मला आतां कळलें. या खुळेपणाचा कांहीं अर्थ?"

"मी एक गोष्ट सांगितल्याशिवाय राहूं शकत नाहीं. बद्रबसीम रूपानें, गुणांनीं व ऐश्वर्यानें अद्वितीय आहे. त्याचें कूळ म्हणाल तर तें तुमच्या कुळाशीं संबंध जोडण्यालायक खात्रीनेंच उच्च आहे. राजकन्येचें लग्न अशा सुयोग्य राजपुत्राशीं झालें नाहीं तर याच्याहून योग्य वर तिला कोठून मिळणार? म्हणतात कीं स्त्रीच्या भाग्यांत लग्न तरी असतें किंवा मृत्यू! आपल्या मुलीला मरणापासून वांचविण्यासाठींच मी हा उपाय आपणांस सांगितला आहे. ही संधी हातची घालवून बसूं नये अशी माझी विनंति आहे."

समुद्रराजाला सालिहाचें तें बोलणें ऐकून अर्थातच मनस्वी राग आला. म्हणाला—"कुत्र्या! माझ्या मुलीच्या लग्नाची गोष्ट काढतोस? कोण आहे तुझा भाचा? त्याचा बाप कोण? कुत्र्याची जात? घेऊन ये त्याला समोर! उभा चिरून काढीन! माझी बरोबरी करायला येतो आहे का?"

समुद्रराजाचे नोकर सालिहाला धरण्यासाठीं धांवले. परंतु तो त्यांच्या हातांतून निसटला आणि विद्युत् वेगानें दिंडीदरवाज्यांतून बाहेर निसटून पळून गेला.

[पुढील अंकीं संपूर्ण]

करावें तसें भरावें

एका गांवीं दोन गरीब म्हाताऱ्या स्त्रिया होत्या. त्या शेजारींच पण निरनिराळ्या घरांत रहात. दोघी एकट्याच होत्या. कोणी नातेवाईक नाहीं. कोणी कांहीं देईल त्यावरच त्यांचा उदर निर्वाह चाले. परंतु दोघींच्या स्वभावांत मात्र फार अंतर होतें. एक स्वभावानें उदार होती तर दुसरी घोर स्वार्थी.

जवळच एक बौद्ध विहार होता. त्यांत राहणारे भिक्षु धर्मोपदेश करीत व गोरगरिबांची सेवाशुश्रूषा करीत. म्हणून त्या मठांत नित्य अनाथ व पंगु येत.

एकदां रात्रीं सोसाट्याचा वारा सुरू झाला व त्या मागोमाग पाऊस पडूं लागला. त्या दोघां गरीब बायकांपैकीं स्वार्थी बाई नुकतीच जेवायला बसली होती कीं कोणीतरी येऊन दारावर थाप दिली. तिनें विचार केला पावसांत कोणीतरी सांपडला असावा व रात्रीं रहायला आला असावा. आज नाहीं जेवलें म्हणून काय झालें? आजचें उद्यां खाऊं. त्याला देखील जेवायला वाढलें तर दोघांचीं पोटें भरणार नाहींत. असा विचार करून तिनें सर्व भांडीं झांकून ठेवलीं आणि येऊन दार उघडलें.

एका बौद्ध भिक्षूला पाहून तिला आश्चर्य वाटलें. त्याच्या डोक्यावर कांबळें होतें म्हणून त्याचें तोंड तिला दिसलें नाहीं. "बाई! तुम्ही जेवायला बसला होतां वाटतें. उगीच त्रास दिला तुम्हांला!" भिक्षू म्हणाला.

तें उत्तर ऐकून ती चकितच झाली. ह्याला कसें काय कळलें बुवा? म्हणून वरकरणी औदार्य दाखवून म्हणाली—"तसें

नाहीं ! या ना आंत ! माझ्या घरची मीठभाकर खाऊन पाणी प्या !"

भिक्षु म्हणाला–" बाई, माझें जेवण झालें आहे." ती चकित होऊन त्याच्याकडे पाहूं लागली. मग हा आपल्या घरीं या पावसांत कशाला बरें आला असावा ! त्या भिक्षूला तिनें त्या गांवांत किंवा त्या विहारांत पूर्वी कधीं पाहिलें देखील नव्हतें. तिनें भीत-भीतच विचारलें–" काय हवें आपणांला ? कशाला आलां आहां गरिबांकडे ?"

" बाहेर थंड वारा सुटला आहे व पाऊस मी म्हणतो आहे, हें तुला दिसतेंच आहे. श्रीमंतांना काय कमी आहे ? लोकरीचे कपडे व पांघरुणें हवीं तितकी आहेत त्यांच्याकडे. गरिबांचाच कोणी वाली नाहीं." भिक्षु म्हणाला.

" बरोबर आहे आपलें म्हणणें. दयाळु लोकांनीं अशा वेळीं मदत केली नाहीं तर बिचाऱ्या गरिबांची का दशा होईल तें त्या देवालाच माहीत !" ती बाई म्हणाली.

" त्याच हेतूनें मी तुमच्याकडे आलों आहें. या पावसांत !" भिक्षु म्हणाला.

" तुम्ही खरोखरच पुण्यात्मा आहांत !" बाई म्हणाली.

" दान करणारीं माणसेंच खरोखरी थोर पुण्यात्मा म्हणावयाचीं. पुण्य संपादन करण्याची तुला देखील संधी मिळत आहे पहा. तुझ्याहून जास्त दुःखी जो कोणी असेल त्याला मदत करणें तुझें कर्तव्य आहे. दोघी अनाथ बायका पावसांत भिजून थंडीनें कुडकुडत आमच्या मठांत आल्या आहेत. बीज पडून त्यांचें बिचाऱ्यांचें घर जळून गेलें आणि थाऱ्यासाठीं त्यांना आमच्या मठांत यावें लागलें. पण मठांत त्यांना द्यायला अंथरूण-पांघरूण कांहीं नाहीं. म्हणून मी तुझ्याकडे धांवत आलों आहें. उद्यां

सकाळीं परत पोंचतें करून जाईन." भिक्षु म्हणाला.

त्या बाईला भिक्षूचा राग आला. पण तो लपवून ती म्हणाली–" मी स्वतःच एक अनाथ, माझ्याकडे कोठून येणार अंथरूण पांघरूण ?"

" एखादें घोंगडेंदेखील नाहीं का तुझ्याकडे ?" बौद्ध-भिक्षूनें विचारलें.

त्या बाईनें ओळखलें. आज एका श्रीमंताच्या घरीं लग्न झालें तेव्हां त्यानें गरिबांना कांबळीं वांटली होतीं. मला मिळालेलें कांबळें या भिक्षूनें पाहिलेलें दिसतें आहे. त्यावरच स्वारीचा डोळा दिसतो आहे. काय वाटेल तें झालें तरी तें कांबळें कांहीं मी देणार नाहीं. जुनी एखादी चादर असली तर काढून द्यावी असा विचार करून ती घरांत गेली. दोनतीन चादरी होत्या. पण त्या चांगल्या होत्या. त्यांचा मोह सुटेना. या दिल्या तर पुन्हां परत येतील कीं नाहीं कोण जाणें. म्हणून तिनें एक जुनें तरटाचें कापड होतें तें काढलें. पण तें देखील तसें जास्त फाटलेलें नव्हतें.

तरी दारासमोर आलेल्या बौद्धभिक्षूला रिकाम्या हातांनीं परत कसें पाठवायचें असा

विचार करून तें तरट देत ती म्हणाली– " बिछाना म्हणून मी हेंच वापरतें आहें. मला संधीवात आहे. पण काय करायचें ? गरिबाची फिकीर गरिबांनीं नाहीं करायची तर कोण करणार ?"

" त्या दोघी देखील तुझ्याच सारख्या म्हाताऱ्या व गरीब आहेत बाई ! त्यांचें घरदार सर्व बीज पडल्यामुळें जळून गेलें आणि दोघी उघड्यावर पडल्या आहेत." भिक्षू तें तरट घेत म्हणाला. " आणखी कांहीं नाहीं का बाई तुमच्याकडे ?" त्यानें पुढें विचारलें. तिनें शपथ घेऊन

कांहीं नसल्याचें सांगितलें तेव्हां बौद्ध भिक्षू निघून गेला.

भिक्षु दुसऱ्या अनाथ म्हातारीकडे गेला व तेंच म्हणाला. त्या म्हातारीनें सर्व ऐकून घेतलें आणि तिला जें घोंगडें लग्न घरचें दान म्हणून मिळालें होतें, तें आणि एक अंथरूण व पांघरूण तिनें आणून दिलें. आणखी कांहीं हवें आहे का म्हणून देखील तिनें बौद्धभिक्षूला विचारलें.

"हें पुरें, आणखी कांहीं नको" असें सांगत म्हातारीला झोंपण्यासाठीं पुरेंसें अंथरूण पांघरूण सोडून बाकी सर्व बौद्ध-भिक्षु उचलून घेऊन गेला.

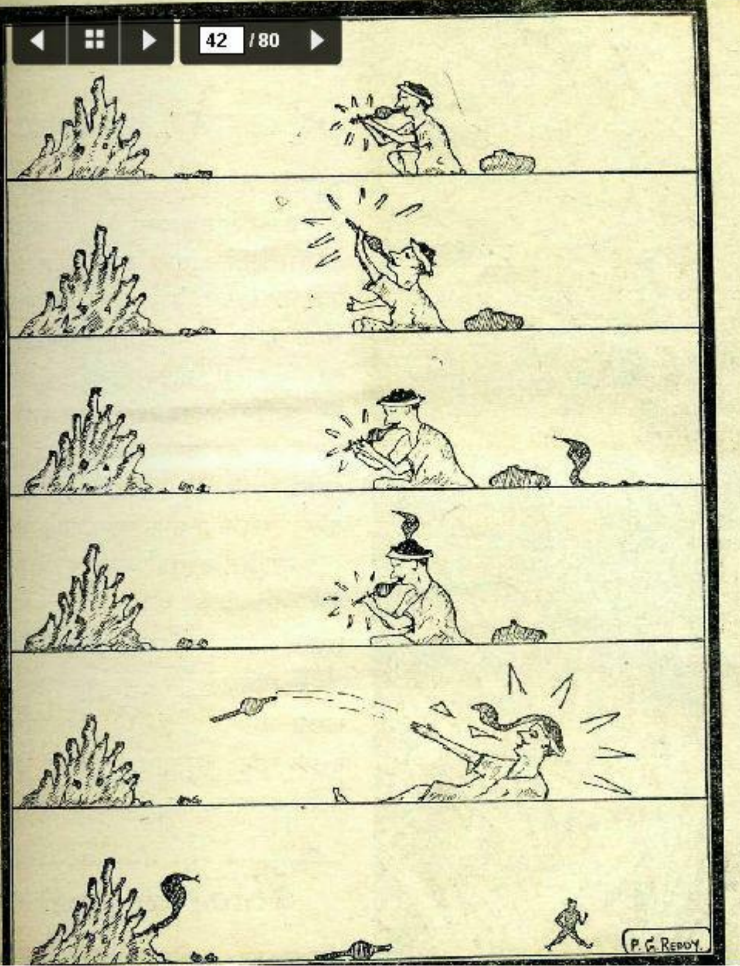
तो निघून गेल्यावर पावसाला व वाऱ्याला जास्तच जोर चढला. एक मोठा कडकडाट झाला आणि वीज नेमकी त्या दोघी अनाथ स्त्रियांच्या झोंपडीवरच पडली. छपराला आग लागली. दोघी बायका उघड्या पडल्या व स्वतःचा बचाव करण्यासाठीं पावसांत पळूं लागल्या. वाटेंत त्यांना तो बौद्धभिक्षु भेटला. तो दोघींना म्हणाला—"चला, आमच्या मठांत! रात्रभर रहा तिथें! उजाडल्यावर पाहूं काय करायचें तें."

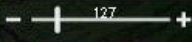
दोघी बौद्ध विहारांत पोंचल्या. बौद्ध-भिक्षु म्हणाला. तुम्हीं जें कांहीं दिलें होतें तें बौद्ध विहारांत ठेवलें आहे. तें आतां तुमच्याच उपयोगी पडेल. घ्या तुम्हीं जें कांहीं दिलें आहे तें."

"पण दोघी पावसांत भिजत आल्या त्यांना मग काय देणार?" दुसऱ्या उदार स्त्रीनें विचारलें.

"त्या दोघी अनाथ स्त्रिया दुसऱ्या कोणी नसून तुम्हीच आहांत." असें म्हणत बौद्ध-भिक्षु अंतर्धान पावला.

दगडाची प्रतिमा

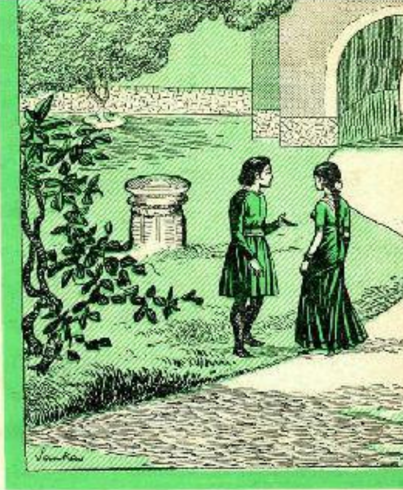
विक्रमार्काने हट्ट सोडला नाहीं. नेहमी-प्रमाणें तो झाडाजवळ गेला, खांद्यावरचें प्रेत काढलें व तें खांद्यावर टाकून स्मशानाकडे निघाला. तेव्हां प्रेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा, तुला पाहून मला त्या श्रीधराची गोष्ट आठवते. त्याला येत असलेली कलाच त्याचा घात होण्यास कारण झाली. तुला कंटाळा येऊं नये म्हणून त्याची गोष्ट सांगतों ऐक." असें सांगून त्यानें गोष्ट सांगायला सुरवात केली

अमरावती नगरींत नयसागर नांवाचा मंत्री राज्यकारभार पहात असे. त्याचें त्याच्या नातेवाइकांवर फार प्रेम असे. त्यानें सर्वांना राज्यांत लहान थोर नोकऱ्या दिल्या. नोकरी करण्याची देखील ज्यांना लायकी नव्हती त्यांना आपल्या घरींच त्यानें ठेवून घेतलें व त्यांच्यासाठीं कामाची कांहींतरी

वेताळाच्या गोष्टी

व्यवस्था करून दिली. श्रीधर असाच एक त्याचा नातेवाईक होता. तो रूपवान होता व हुशार पण होता. परंतु त्यानें विद्या किंवा कला कांहींच संपादन केलेली नव्हती. श्रीधरचें चित्त तिकडे मुळींच नव्हतें. म्हणून मंत्र्यानें बागेंत काम करणाऱ्या मजुरांवर नजर ठेवण्याचें काम त्याला दिलें. परंतु श्रीधर तें काम सोडून कोठें डोंगरांत किंवा नदीकाठीं नैसर्गिक सौंदर्य पहात बसे.

मंत्र्याच्या नजरेस आणखी एक गोष्ट आली. त्याला वत्सला नांवाची एकुलती एक मुलगी होती. श्रीधर लहानपणापासून घरांतच वाढल्यामुळें दोघांचें परस्परांवर प्रेम वाढत गेलें. ही गोष्ट लहानपणीं ठीक होती. परंतु मोठेपणीं मंत्र्याला ती आवडली नाहीं. म्हणून त्यानें आपल्या मुलीला बोलावून समजाऊन सांगितलें. म्हणाला—"बाळ! आतां तूं मोठी झालीस. श्रीधर-बरोबर हिंडणेंफिरणें व गप्पा मारणें बरोबर दिसत नाहीं. इतर मुलांबरोबर देखील तूं हिंडणें फिरणें सोडून दे." मुलगी म्हणाली—"बाबा! श्रीधर फार चांगल्या चांगल्या गोष्टी सांगतो. दिवस केव्हां निघून गेला हें कळत देखील नाहीं."

"तूं त्याच्याजवळ बोलूं नयेस किंवा हिंडूं फिरूं नयेस हें मी कां सांगत आहें ह्या गोष्टीचा तूं थोडा विचार केलास तर तुलाच माझ्या म्हणण्याचा अर्थ कळेल." मंत्री आपल्या मुलीला म्हणाला.

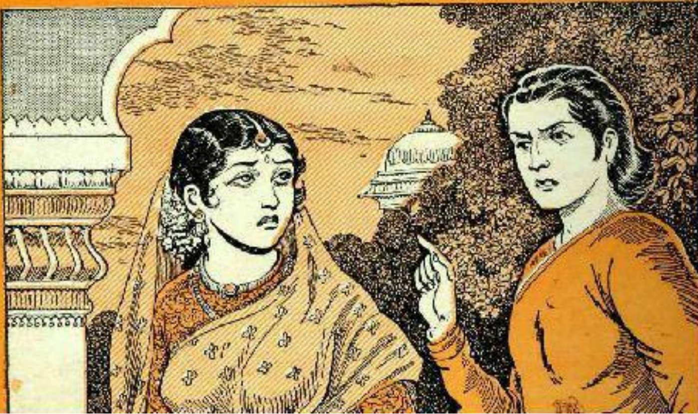
परंतु मुलीच्या मनावर त्यानें अपेक्षिल्या-प्रमाणें परिणाम न झालेला पाहून श्रीधरलाच दूर पाठवून द्यायचें मंत्र्यानें मनाशीं ठरविलें. त्यानें त्याला एकदां बोलावून हिताच्या चार गोष्टी सांगितल्या व म्हणाला—"श्रीधर! आजपर्यंत मी तुला स्वतःच्या मुलासारखें लहानाचें मोठें केलें. परंतु

वडाच्या झाडाच्या सांवलींत जशीं इतर झाडें वाढत नाहींत, तसें तुला आतां स्वतःच्या पायांवर उभें राहालें पाहिजे. तुला स्वतःच्या पायांवर उभें राहतां यावें यासाठीं मी सुरवातीला थोडी मदत करीन. मी तुला वर्षं दोन वर्षं पुरेल एवढें धन देतों, तूं स्वतः कांहीं कामधंदा शीक व स्वतःच्या पायावर उभा रहा! चांगला नांवलौकिक मिळवून तूं परत आलास तर मला आनंदच होईल."

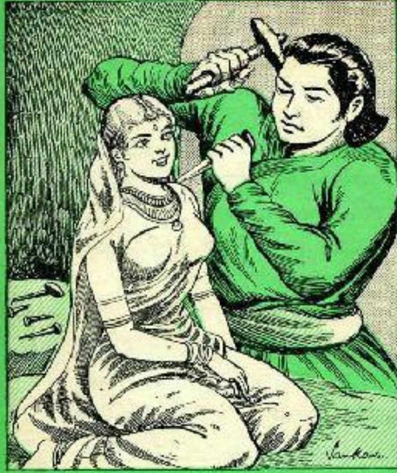
निघण्यापूर्वी तो वत्सलेला भेटला आणि म्हणाला—"तुझे वडील मला उनाड व कुचकामाचा म्हणत आहेत. म्हणून त्यांनीं मला निघून जायला सांगितलें आहे. मी आतां परदेशीं जात आहें." वत्सलेला फार वाईट वाटलें. पण ती काय करणार. ती टिपें गाळीत घरांत निघून गेली.

श्रीधर एका गांवीं गेला. त्या गांवांत एक कारागीर रहात असे. दगडाच्या मूर्ती व प्रतिमा करण्याचेंच तो काम करी. आणखी एक कारागीर मातीच्या मूर्ती करी व त्या भाजून व त्यावर मुलामा चढवून तो त्या विकी. आणखी तिसरा एक कारागीर लाकडी मूर्ती करून विकी. त्याच गांवीं राहण्याचें त्यानें ठरविलें. तो त्या कारागिरांच्याकडे जाई व तासन् तास त्यांचें काम पहात बसे. दगडी मूर्ती करणाऱ्या कारागिराशीं त्याची फारच मैत्री जमली. तो त्याच्याशीं बराच वेळ बोलत बसे. रात्रीं संगमरमरी दगडाचे तुकडे घेऊन आपल्या घरीं जाई आणि घरीं जाऊन त्यांच्या मूर्ती करण्याचा प्रयत्न करी.

त्यानें कोणाला गुरु मानून त्याच्याकडे शिष्य म्हणून राहण्याऐवजीं स्वतःच्याच प्रयत्नानें व बुद्धीनें येईल तें करण्याचें मनाशीं ठरविलें. तो स्वतःच त्याचा गुरु होता. त्याच्या प्रयत्नामुळें त्याला ती शिल्प-विद्या आली. पण त्यानें पशुपक्ष्यांपासून ते देवीदेवतांपर्यंत सर्वांच्या मूर्ती घडवल्या. काळवत्री दगडाच्या मूर्ती देखील जिवंत मूर्ती वाटत. असें नैपुण्य होतें त्याच्या हातांत. परंतु त्याला संगमरमरी दगडाच्या मूर्ती व पुतळे करण्यांतच जास्त आनंद वाटे. संगमरमरी दगडाची वाटेल ती मूर्ती आपल्याला करतां येईल असा आत्मविश्वास वाढल्यावर त्यानें एक मोठा संगमरमरी दगड आणला व त्या दगडाचा एक सुंदर पुतळा केला. तो एका स्त्रीचा होता. तो त्या

मूर्तीजवळ बसून काम करूं लागला कीं वाटे कीं तो त्या स्त्रीशीं गुजगोष्टी करीत आहे आणि ती प्रेमानें व कौतुकानें जणुं कांहीं ऐकते आहे. ती वत्सलेचीच मूर्त होती. तो तिला गोष्टी सांगे त्यावेळीं ती जशी ऐकत असे तिचें तेंच रूप त्याच्या हृदयांत सतत वसत असे व तेंच त्या मूर्तीत उतरलें होतें. आपल्या त्या स्वतःच्या कृतीबद्दल त्याच्या मनाचें समाधान झालें होतें. त्या पूर्वीं त्यानें स्वतः घडवलेल्या किंवा इतर मूर्तिकारांनीं घडवलेल्या एकाहि मूर्तीत तो जिवंतपणा त्याला आढळला नाहीं. त्याच्या कलेंत दोष काढण्याची कोणाची छाती नाहीं असा आत्मविश्वास वाटल्यावर त्यानें अमरावतीला जाण्याचें आपल्या मनाशीं ठरविलें व एक दिवस ती मूर्ति घेऊन तो अमरावतीला गेला.

श्रीधर परत आलेला पाहून सर्वांत अधिक आनंद कोणाला झाला असेल तर तो स्वतः मंत्र्यालाच. कारण त्यानें हट्टानें व थोडा दुराग्रह करून श्रीधरला परदेशीं पाठविलें होतें. श्रीधर परत आला व बरोबर एक सुंदर मूर्तीपण घेऊन आला होता. ती मूर्त त्यानें स्वतः घडवली होती यावर मंत्र्याचा विश्वासच बसत नव्हता. परंतु स्वतःच्या मुलीचीच ती मूर्त असल्यामुळें त्याला विश्वास करावा लागला. दुसरा कारागीर तिला समोर बसवूनच तशी मूर्त घडवूं शकला असता. प्रत्येक जण म्हणे हुबेहूब वत्सलाच आहे.

त्याच वेळीं राजकन्येचा विवाह ठरला व सुमुहूर्तावर झाला देखील. वत्सला तिची मैत्रीण होती. तिची मूर्तच श्रीधरनें लग्नाचा-उपहार म्हणून तिला दिली. राजकन्येला फारच आनंद झाला. ती मूर्त स्वतः श्रीधरनेंच घडवली असलेल्याचें ऐकून तिनें त्याच्या कलेची फार स्तुति केली. श्रीधरची कीर्ति राजवाड्यांत सर्वत्र गाजली.

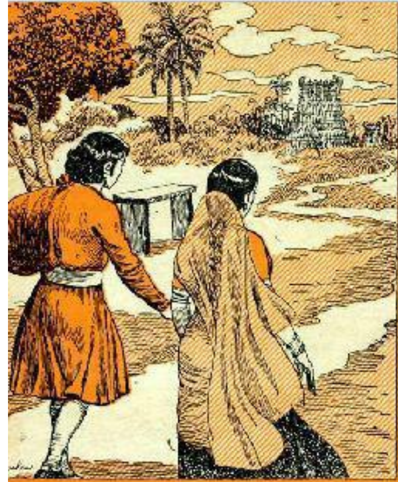
तरी श्रीधरचें लग्न वत्सलेशीं होण्याचीं लक्षणें दिसत नव्हती. कारण तो किती मोठा कारागीर असला म्हणून काय झालें. कारागिराशीं का मंत्री आपल्या मुलीचें लग्न करून देणार? मंत्र्याला तो ठराव पसंत नव्हता व त्यानें साफ नकार दिला.

वत्सला तें ऐकून निराश झाली. माग श्रीधर निघून गेल्यावर तिला त्याचा वियोग असह्य झाला होता. मध्यंतरी त्याची भेट झाली व तिच्या मनाचें थोडें समाधान झालें. त्यानें तिचा पुतळा इतका सुंदर घडवला होता कीं त्यामुळें तिच्या मनांत त्याचा आदर ज्यास्तच वाढला व त्याच्या शिवाय दुसऱ्या कोणाशीं लग्न करावयाचें नाहीं असें तिनें आपल्या मनाशीं ठरवून टाकलें. आतां दोघांची भेट उघडपणें होणें अशक्य होतें. म्हणून दोघांनीं अपरात्रीं पळून जाण्याचें ठरविलें. मंत्र्याला त्या गोष्टीचा संशय होताच म्हणून त्यानें वत्सलेवर कडक नजर ठेवण्यासाठीं आपल्या एका विश्वासू व म्हाताऱ्या नोकराला त्या कामावर नेमलें.

वत्सला श्रीधरबरोबर रात्रीं निघाली तेव्हां म्हातारा पाहाऱ्यावर उभा होता. त्यानें वत्सलेला पुष्कळ समजाऊन सांगितलें कीं असें केल्यानें वडिलांची मान खालीं होईल. माझ्या जिवांत जीव असेपर्यंत मी तुला जाऊं देणार नाहीं. तेव्हां श्रीधरनें त्याला बाजूला सारण्यासाठीं सहज धका दिला. म्हातारा एकदम मटकन खालीं बसला आणि डोळे फिरवले.

श्रीधर व वत्सलेनें एवढी घाई केली त्याचें मुख्य कारण असें होतें कीं तिच्या वडिलांनीं वत्सलेचें लग्न एका राजकुमाराशीं ठरविलें होतें व चारच दिवसांनीं

मुहूर्तपण ठरला होता. तेव्हां ही संधी हातची गेली असती तर आयुष्यभर दोघांना दुःखी व्हावें लागलें असतें.

दोघं परदेशांत येऊन पोंचलीं. सुरवातीला वत्सलेच्या अंगावरचे दागिने विकून त्यांनीं आपला उदरनिर्वाह चालविला. पण श्रीधर म्हणाला—"मला एक कला अवगत असतां तुझे दागिने विकून उदरनिर्वाह करणें बरोबर नाहीं. याशिवाय हे दागिने किती दिवस पुरणार?" त्यानंतर त्यानें मूर्ती व पुतळे करून विकायला सुरवात केली व दोघं सुखानें राहूं लागलीं.

तिकडे अमरावतीभर वत्सला श्रीधर बरोबर पळून गेल्याची बातमी पसरली. त्यांत म्हातारा पाहरेकरी मेलेला दिसला. त्याच्या खुनाचा आरोप श्रीधरवर लावण्यांत आला. ती बातमी ऐकून श्रीधर वत्सलेला बरोबर घेऊन सदूर दक्षिणेकडील देशांत निघून गेला. त्यावेळीं वत्सला गरोदर होती. तीन महिन्यांनीं दोघं एका नगरींत पोंचलीं.

त्या देशांत संगमरमर दगड मिळत नसे. परंतु जो दगड मिळे तोच वापरून त्यानें उत्तमोत्तम मूर्ती घडवल्या व मोठी कीर्ति संपादन केली.

वत्सलेला मुलगा झाला. आतां दोघांच्या सुखांत जास्तचभर पडली. मुलाचें कोड-कौतुक करण्यांत दोघं रमून गेलीं. एकदां श्रीधरला कोठें संगमरमर दगड सांपडला तो दगड आणून त्यानें वत्सला व तिच्या मुलाची एक प्रतिमा घडवली. पार्वतीच्या मांडीवर गणपति शोभावा अशी मातृवात्सल्याची ती एक अद्वितीय प्रतिमा झाली. वत्सलेला त्यानें ती प्रतिमा दाखविली तेव्हां तिला अपार आनंद झालाच, त्याबरोबर तिला भय देखील वाटू लागलें. ही मूर्त पाहून श्रीधरला लोक ओळखतील व त्यानंतर

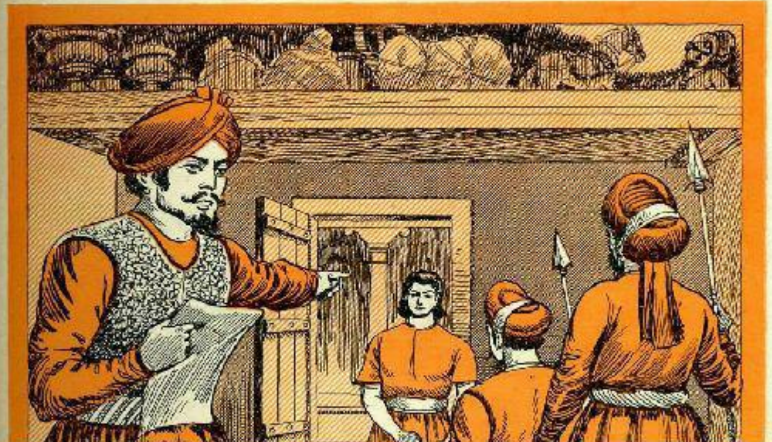
त्याच्यावर येणाऱ्या संकटाची तिला कल्पनाच करवेना. म्हणून तिनें ती प्रतिमा माळ्यावर उचलून ठेवून दिली.

एकदां एक मनुष्य तीर्थयात्रेला म्हणून उत्तरेकडून आला व तो श्रीधरची कीर्ति ऐकून त्याची मूर्तिकला पाहण्यासाठीं आला. त्यानें श्रीधरकडे असलेल्या सर्व मूर्ति विकत घेतल्या व म्हणाला—"या मूर्ती मी विकत घेतल्या खऱ्या, पण माझ्या मनाचें समाधान झालें नाहीं. कांहीं तरी नवीन व अप्रतिम असें घेऊन जावें या हेतूनें मी तुमच्याकडे आलों होतों."

श्रीधरनें मागचा पुढचा कांहीं एक विचार केला नाहीं व मातृवात्सल्याची ती प्रतिमा माळ्यावरून काढून घेऊन आला.

ती प्रतिमा पाहून त्यानें किंमत विचारली. श्रीधर म्हणाला—"ही प्रतिमा मला विका-वयाची नाहीं."

तें उत्तर ऐकून तो मनुष्य निघून गेला आणि तासा दोन तासांनीं कांहीं सैनिकांना बरोबर घेऊन आला. "हाच तो खुनी श्रीधर. धरा याला!" त्यानें हुकूम केला व म्हणाला—"मी तुला ओळखलें नाहीं. पण मंत्र्याच्या मुलीचें रूप ओळखलें."

"ठीक आहे. तुमच्याबरोबर यायला मी तयार आहें. मी सामान वगैरे बांधून बायकोला घेऊन येतों." असें सांगून श्रीधर घरांत गेला आणि बायकोचा व मुलाचा कायमचा निरोप घेऊन तो मागल्या दारानें पळून गेला. त्यानंतर तो कोठें गेला हें कळलें नाहीं.

वत्सला आपल्या मुलाला घेऊन आपल्या वडिलांकडे गेली. श्रीधरनें बनवलेली ती मातृवात्सल्याची प्रतिमा दिवाणखान्यांतच होती. सर्व ती मूर्ति पाहून ती घडवणाऱ्या मूर्तिकाराची स्तुति करीत. मंत्री म्हणे, "ही माझ्या जांवयाच्या हातची कलाकृति आहे."

वेताळानें येथवर गोष्ट सांगून विचारलें–"पण माझ्या मनांत एक संशय राहून गेला आहे. ती प्रतिमा श्रीधरनें तशीच लपवून ठेवली असती तर काय बिघडलें असतें. त्यानें स्वतःच्या हातानें स्वतःवर हें संकट नाहीं का ओढवून घेतलें? या प्रश्नाचें उत्तर माहीत असून दिलें नाहींस तर परिणाम तुला माहीत आहेच. तुझ्या डोक्याचीं शंभर छकलें होऊन तुझ्याच पायांवर लोळूं लागतील."

"मनुष्य फक्त शारीरिक सुखाचाच भुकेला नसतो. स्वतःच्या प्रतिमेचा त्याला अभिमान असतो व तिच्या रक्षणासाठीं तो स्वतःच्या सुख सर्वस्वावर पाणी सोडायला तयार असतो. श्रीधरनें तेंच केलें." विक्रमार्क म्हणाला.

अशा प्रकारें त्याचें मौनभंग होतांच वेताळ शवाबरोबर अदृश्य झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळूं लागला.

[कल्पित]

साधु आन् साव

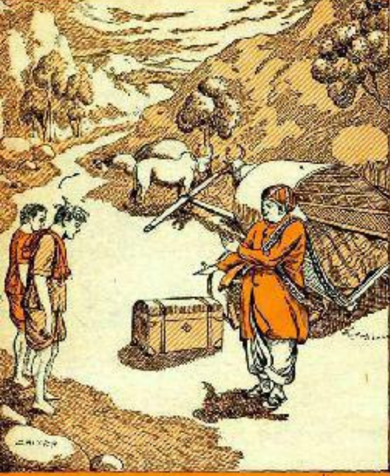
दोघे मित्र होते. एकाच गांवचे राहणारे. त्यांत एक होता अगदीं साधू व गरीब तर दुसरा लबाड आणि वस्ताद. गरीब माणसाजवळ चार पैसे होते. पण लबाड माणसाजवळ एक पैदेखील नव्हती.

लबाड म्हणाला–"मित्रा! आपण दोघांनीं एकदम पैसे खर्च करून टाकले तर पैसे कांहीं पुरणार नाहींत. माझ्या मतें तूं पहिल्यानें खर्च कर, मग मी करीन.' तो गरीब भोळा मित्र त्या गोष्टीस कबूल झाला.

थोड्या दिवसांनीं भोळ्या मित्राजवळ जितके पैसे होते ते सर्व खर्च होऊन गेले. तेव्हां लबाड मनुष्य म्हणाला–"चल, आपण दोघे त्या झाडाखालीं मी पैसे पुरून ठेवले आहेत ते घेऊन येऊं." दोघे त्या झाडाजवळ गेले. त्यांनीं एक दगड बाजूला केला आणि खणूं लागले. पण पैसे तेथें ठेवले असतील तर ना मिळणार? भोळ्या मित्राला खरें वाटावें म्हणून लबाड मित्र पैसे मिळाले नाहींत असें दर्शविण्यासाठीं मोठमोठ्यानें रडूं पण लागला.

भोळा मित्र म्हणाला–"मित्रा! कशाला रडतोस? अरे! आपण पैसे होते तेव्हां परस्परांच्या सुखाचे वांटेकरी होतों तसे आतां दुःखांत वांटेकरी होऊं!"

सुदैवानें त्यांना लगेच एक काम पण मिळालें. एका चढणीच्या जागीं एक गाडी पडली होती. एक श्रीमंत मनुष्य पेटी उचलायला कोणी मनुष्य मिळतो का वाट पहात उभा होता. या दोघांना पाहून त्यानें विचारलें–"उचलता का रे ही पेटी? ही पेटी डोंगरापलीकडच्या गांवीं पोंचती

करावयाची आहे. ही थोडी चढण आहे. पलीकडे सगळी उतरणच! प्रत्येकाला एकेक रुपया देईन."

लबाड मित्रानें खूण केली, चला उचलूं या पेटी! दोघांनीं पेटी डोक्यावर उचलून घेतली. लबाड म्हणाला—"हें पहा चढण आहे ना म्हणून मी पुढें होतों, उतरण लागली कीं तूं पुढें हो! चढायला थोडें कठीण जातें म्हणून मी पुढें होतों!"

भोळ्या मित्राला त्यांतला खरा हेतू कळला नाहीं व तो त्या गोष्टीस कबूल झाला. चढतांना मागच्या माणसावर व उतरतांना पुढल्या माणसावर अधिक ओझें पडतें हें त्याला कळत नव्हतें. मित्राच्या औदार्याचें कौतुक करीत विचारा चालत होता. डोंगरापलीकडे पोचल्यावर त्या श्रीमंत माणसानें त्यांना मजुरीचा एकेक रुपया दिला.

दोघे त्या गांवच्या धर्मशाळेंत उतरले. धर्मशाळेंत सर्व सोयी होत्या. धर्मशाळेच्या मालकाशीं त्यांची चांगली ओळख झाली होती. लबाड मित्रानें गोडगोड गप्पा सांगून त्याच्याकडून कांहीं पैसे कर्जाऊ घेतले, धर्मशाळेचा मालक पैसे परत करण्या-साठीं पाठीस लागला तेव्हां दुसऱ्या दिवशीं पहाटे दोघे कोणाला कांहीं सांगितल्या-शिवाय पळून गेले.

दोघे दूर निघून गेले. काम कोठें मिळालें नाहीं व खायला प्यायला देखील मिळालें नाहीं. उपासमार झाली दोघांची. एका जागीं त्यांना एक बेलदार दगड फोडीत असलेला दिसला. बाजूला पेजेचें एक भांडें व चमचा होता. त्याच्या तोंडाकडे पाहून त्यानें ओळखलें कीं दोघे उपाशी आहेत. म्हणाला—"हा दगड एवढा फोडून टाका आणि यांतली पेज दोघे मिळून प्या!

मी जाऊन येतों जरा पलीकडच्या झोपडींत."

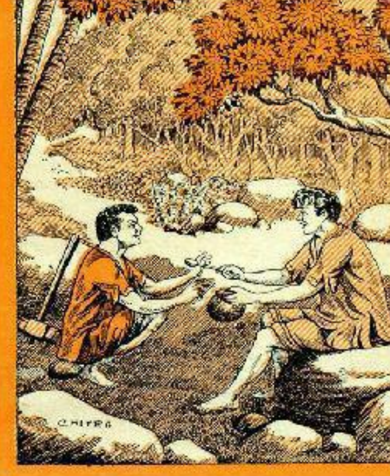
असें सांगून तो निघून गेला.

दोघांना फार आनंद झाला. कोणीतरी वेडा पीर दिसतो आहे, असें लबाड मित्राला वाटलें. तो आपल्या मित्राला म्हणाला—"मित्रा! आपल्या हातून कांहीं तो घण आतांच उचलणार नाहीं. थोडें खाऊन पिऊन घेऊं व मग बसूं दगड फोडीत. चमचा एकच एक आहे. म्हणून आपण चमचे मोजून खाऊं या! तूं जितके चमचे पिशील तितकेच मोजून मी पिईन. बरें मग पहिल्यानें तूं पितोस कीं मी पिऊं?"

भोळा मित्र म्हणाला—"तूंच पि आधीं!"

जणुं कांहीं मित्राच्या आग्रहास्तवच पित आहें, असें सोंग करून त्यानें एक तृतीयांश पेज पिऊन टाकली व म्हणाला—"आतां तुझी पाळी, तूं खा!" असें सांगून त्यानें आपल्या मित्राला पेजेचें भांडें दिलें.

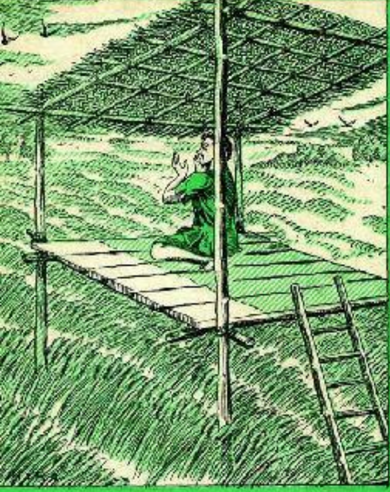
भोळ्या मित्रानें इमाने इतबारे चमचे मोजून त्याच्या लबाड मित्रानें जितके चमचे पेज प्याली होता तितकेच चमचे प्याली व त्यानें चमचा व भांडें आपल्या मित्राला दिलें. लबाड मित्रानें चमचे मोजूनच पेज प्याली. पण भांड्यांत फारच कमी पेज उरली

होती. भोळ्या मित्राला त्यावरच मनाचें समाधान करून घ्यावें लागलें.

दगड फोडण्याची पाळी आली. "एकच घण आहे तेव्हां पाळीपाळीनेंच काम करणें भाग आहे." लबाड मित्र म्हणाला.

"बरें तर मी आधीं फोडतों." भोळा मित्र म्हणाला आणि दगड फोडूं लागला. लबाड मित्र नुसता गंमत पहात बसला व थोड्या वेळानें झोंपला देखील. एका तासा-भरानें त्याची झोंप मोडली तोंपर्यंत एक तृतीयांश काम झालें होतें. जणुं कांहीं आपण केवढा अपराध केला असें सोंग

करीत तो धांवत आपल्या मित्राजवळ आला आणि म्हणाला—"मित्रा! तूं मला उठवलें कां नाहींस? बरें तूं केलें आहेस तेवढें काम केल्याशिवाय मी घण खालीं ठेवणार नाहीं बघ!" त्यानें घण उचलला व दगड फोडूं लागला. आणखी एक तृतीयांश काम संपलें. आतां फक्त एक तृतीयांशच उरलें होतें. पुन्हां भोळ्या मित्राची पाळी आली. तो दगड फोडूं लागला. त्यानें उरलेलें सर्व काम पुरें केलें. लबाड मित्र त्याला म्हणाला—"अरे! तूं सगळें काम कां पुरें केलेंस? मी होतों कीं?"

दोघे तेथून निघाले. त्यांना वाटेंत एक शेत लागलें. शेतकरी शेताची राखण करीत होता. दोघांनीं त्याला कांहीं काम देतां का म्हणून विचारलें. तो म्हणाला—"तुम्ही दिवसभर राखण केलीत तर तुम्हांला मी पोटभर जेवायला घालीन व झोंपायला जागा देईन." दोघांनीं काम करायचें कबूल केलें.

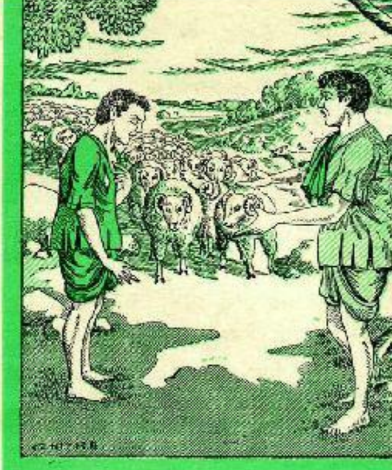
लबाड मित्र म्हणाला—"मित्रा! मी बाहेरून राखण करतों, तूं आंत बसून राखण कर! मी बाहेरूनच पक्ष्यांना हांकलून लावीन. पण समज कांहीं पोपट व चिमण्या आंत शिरल्याच तर तूं गोफणीनें त्यांना पळव." भोळ्या मित्रानें तें कबूल केलें.

लबाड मित्र शेताबाहेर झाडाखालीं छान झोंपून राहिला आणि भोळा मित्र माचणीवर बसून पक्ष्यांना ओरडून किंवा टाळ्या वाजवून उडवूं लागला.

रात्रीं दोघे मित्र जेवायला बसले तेव्हां भोळा मित्र म्हणाला—"नको रे बाबा हें काम! शेतकऱ्यानें या पेक्षां मेंढरें पाळायचें काम दिलें तर बरें होईल. रानांत मेंढरांना सोडून झाडाखालीं स्वस्थ पडून राहतां येईल. टाळ्या वाजवायला नकोत व ओरडून कंठशोष करायला नको."

लबाड मित्र म्हणाला—"मित्रा! तुझी ही सूचना आपणांला सुद्धां पसंत पडली बुवा!" शेतकऱ्यानें त्यांना मेंढरें चरायला घेऊन जायला सांगितलें. दोघे मेंढरें घेऊन रानांत गेले. कुत्रीं होतींच धांवपळ करायला. दोघे छान पाय पसरून सांवलींत झोंपले. त्यांची झोंप मोडली तेव्हां तेथें एक देखील मेंढरूं नव्हतें व त्यांना पाळणारें एक कुत्रें-देखील नव्हतें. लबाड मित्र म्हणाला—"तूं एका बाजूनें हांकत आण आणि मी एका बाजूनें हांकत घेऊन येतों."

दोघे निघाले. लबाड मित्र चार पावले गेला आणि आपल्या मित्राची वाट पहात परत येऊन झाडाखालीं बसून राहला. भोळ्या मित्राला बरेच अंतर चालत गेल्यावर मेंढरें बरींच दूर निघून गेलेलीं दिसलीं कुत्र्यांच्या मदतीनें त्यांना एकत्र करून आणीपर्यंत बिचाऱ्याला बरीच पायपीट करावी लागली. आल्यावर त्यानें आपल्या लबाड मित्राला विचारलें—"कायरे! तूं येथें स्वस्थ बसून राहिलास आणि माझी मात्र चांगलीच पायपीट झाली." त्या दिवशीं रात्रीं त्यानें आपल्या लबाड मित्राला तें काम आपल्या-कडून होणार नाहीं असें सांगितलें.

लबाड मित्र म्हणाला—"हें बघ! भीक मागण्याचा धंदा सर्वांत सोपा! कोणाचें बांधलेले नाहीं. आवडलें तर मागितली भीक नाहीं तर सोडून दिली. मी पाठीमागच्या दारानें भीक मागायला जाईन तूं पुढच्या दारानें जा!"

भोळ्या मित्रानें तें कबूल केलें. तो होता तसा अशक्तच. म्हणून लोक त्याला भीक घालीत. लबाड मित्र भीक मागीत नसे. मागच्या दाराजवळ बदक किंवा कोंबडें कांहीं दिसलें तर तें तो पळवून नेई. त्यानें तोच धंदा सुरू केला.

तो आपल्या भोळ्या मित्राला म्हणे– "तूं काय आणलीस भीक? चार दमड्या! आणि मी पहा आणल्या आहेत कोंबड्या!"

प्रथम दोघे दोघे परस्परांची कमाई अर्धी अर्धी वांटून खात. पण पुढें लबाड मित्र त्या गोष्टीस तयार होईना. म्हणाला–"तुला भीकच मागतां येत नाहीं. तुझ्यासाठीं मी किती दिवस मेहनत करीत राहणार!"

भोळा मित्र म्हणाला–"तर मग या पुढें मी मागच्या दारानें भीक मागायला जातों, तूं पुढल्या दारीं जा!"

लबाड मित्र त्या गोष्टीस पण कबूल झाला. पण किती भीक मिळाली तरी चोरीच्या मालाशीं कितीशी बरोबरी होणार? लबाड मित्राची कमाईच जास्त निघे.

एकदां दोघे एका घरीं भीक मागायला गेले. भोळा मित्र समोरच्या बाजूनें जाऊन मोठ्यानें ओरडून भीक मागूं लागला. त्या वेळीं लबाड मित्र मागच्या दारानें गेला आणि एक बदक आणि भुयमुगाच्या शेंगा उचलून घेऊन आला. आपल्या भोळ्या मित्राला म्हणाला–"तुझ्याबरोबर आपला निभाव नाहीं लागणार बुवा! तूं काय आणलेंस मिळवून?" असें सांगून तो भुयमुगाच्या शेंगा खाऊं लागला.

तिकडे लबाड मित्रानें केलेल्या चोरीचा सुगावा लोकांना लागला. त्यांनीं शेतांत काम करणाऱ्या चार सहा जणांना बोलावून आणलें. त्यांनीं त्या लबाड मित्राला शेंगा खात असतांना पकडलें. त्याच्या जवळ बदक पण होतेंच. सर्वांनीं त्याला खूप बडवून काढलें. ते त्याला धरून पोलीस ठाण्यावर घेऊन गेले. त्याला तुरुंगाची शिक्षा झाली.

जांबुवानानें प्रोत्साहन दिल्यानंतर मारुतीनें श्री रामानें दिलेली अंगठी घेऊन लंकेंत रावणानें सीतेला कोठें लपवून ठेवलें आहे हें पाहून येण्याचा निश्चय केला. त्यानें आपलें शरीर वाढवलें आणि महेन्द्र पर्वतावर चढला. त्याचा धक्का लागून झाडें मोडून पडली व त्याच्या पायाखालीं येणाऱ्या दगडांचा चूर होऊं लागला. उड्डाण करण्यापूर्वी त्यानें सूर्य, इंद्र व आपले वडील वायु यांना नमस्कार केला. नंतर हात टेंकून त्यानें पर्वतावरून एकदम उड्डाण केलें. त्या धक्क्यानें महेन्द्रगिरि हादरला. गुहेंत राहणारे प्राणी घाबरून ओरडत बाहेर आले. पर्वतांत राहणारे विद्याधर पक्षी घाबरून हाहाकार करीत आकाशांत उडूं लागले.

मारुतीला आकाशांत उड्डाण करून समुद्रपार जात असलेला पाहून ऋषी, मुनी, सिद्ध वगैरे वनवासी लोक त्याचें कौतुक करूं लागले.

मारुतीनें उड्डाण केल्यावर क्षणभर आकाशांत दूरवर पाहिलें व जांबवानाला म्हणाला–"मी रामबाणासारखा वेगानें लंकेला जाईन. तेथें सीता दिसली नाहीं तर त्याच वेगानें स्वर्गलोकीं जाईन. तेथें देखील सीता दिसली नाहीं तर परत लंकेला येईन. त्या रावणाचा वध करून परत येईन.

माझ्या नशिबानें सीतेचें दर्शन घडलें तर तिला घेऊन येईन नाहींतर रावणासह लंकाच उचलून घेऊन येईन."

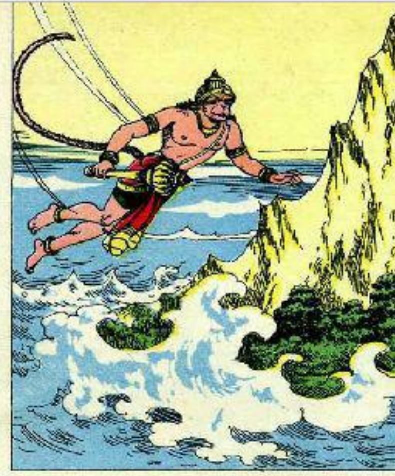
असें सांगून मारुती पुढें निघाला. त्याच्या वेगामुळें वाटेंतील झाडें समूळ उपटून उडूं लागलीं व कित्येक समुद्रांत जाऊन पडलीं. तीं झाडें मारुतीबरोबर उडतांना पाहून वाटे कीं परगांवीं जाणाऱ्या नातेवाइकांना निरोप देण्यासाठीं निघालेले जणुं कांहीं ते इष्टमित्रच आहेत. झाडें समुद्रांत पडलीं पण त्यांचीं फुलें बरीच दूर मारुतीबरोबर उडत राहालीं.

मारुती दक्षिणेकडे उडत जात असतां त्याच्या हाताच्या बोटांना लागणाऱ्या वायूचा आवाज दूरवर ऐकूं येऊं लागला. शेंडेनक्षत्रासारखा मारुती लंकेकडे जात होता. त्याच्या वेगामुळें समुद्रांत वादळ आल्यासारख्या लाटा उसळूं लागल्या. त्याची सावली समुद्रांत तीस योजन लांब व दहा योजन रुंद अशी पसरली.

अशा तऱ्हेनें मारुतीला समुद्रपार जात असलेला पाहून देवांना आनंद झाला. समुद्रानें मारुतीला थोडी विश्रांति मिळावी यासाठीं एक उपाव योजला. कारण समुद्राची म्हणजे सागराची वृद्धि करणारा ईक्ष्वाकु वंशीय सगरच होता. त्याचे उपकार स्मरून त्याच वंशांत आलेल्या रामचंद्राच्या कार्यासाठीं मारुती जात आहे, तेंव्हां त्याला थोडें फार सहाय्य करणें आपलें कर्तव्य आहे असा विचार सागरानें केला.

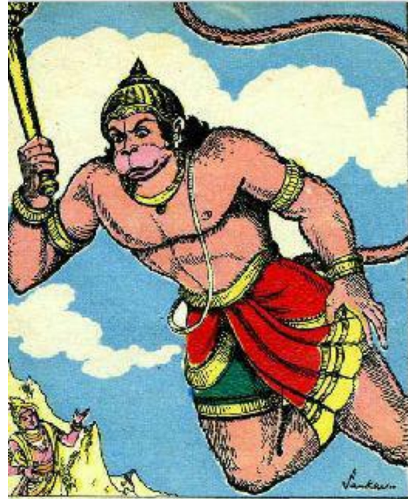
समुद्रांत दडी मारून मैनाक नांवाचा पर्वत बसला होता. समुद्र त्याला म्हणाला— "पाताळ लोकांतून राक्षसांना येतां येऊं नये म्हणून मी तुला नेमलें होतें. आतां एक काम सांगतों तें कर. वानरकेसरी हनुमान रामकार्यासाठीं केवढें साहस करून समुद्र पार करीत आहे. तुला आजूबाजूला व वर वाढण्यास आवश्यक शक्ति प्राप्त आहे. तरी तूं पाण्याच्या पातळीवर वाढत जा व मारुतीच्या वाटेवर उभा रहा. तो तुझ्यावर पाय टेकून थोडी विश्रांति घेईल व पुढें जाईल. हें काम तुला करतां येण्यासारखें आहे व तें तूं करावेंस."

तें ऐकून सुवर्ण शिखर असलेला मैनाक पर्वत समुद्राच्या इच्छेला मान देऊन वर आकाशांत वाढूं लागला. त्याचीं सुवर्ण शिखरें शतशत सूर्यांसारखीं झळकूं लागलीं.

परंतु मैनाक पर्वत असा समोर आडवा येत असलेला पाहून हनुमानाला राग आला. माझ्या कार्यांत विघ्न आणणारा हा कोण? म्हणून त्यानें पर्वताला छातीनें धक्का दिला.

मारुतीचा तो पराक्रम पाहून मैनाक पर्वताला राग येण्याऐवजीं मारुतीच्या शक्तीचें त्यानें कौतुक केलें व मनुष्य रूप धारण करून एका शिखरावर उभा राहून हात जोडून म्हणाला—"हे वानरकेसरी! तुझा पराक्रम पाहून मी थक झालों आहें. दुर्लंघ्य अशा समुद्राला एका उड्डाणांत पार करीत असतां तुला थोडादेखील थकवा वाटला नाहीं. याचें प्रत्यक्ष प्रमाण म्हणजे तूं मला सहजीं धक्का देऊन बाजूला सारलें आहेस. तरी माझी अशी विनंति आहे कीं तूं माझ्या शिखरावर किंचित विश्राम करून पुढें जावें. पूर्वी कधीं काळीं रामचंद्राच्या पूर्वजांनीं म्हणजे सगरपुत्रांनीं समुद्रावर जे अपार उपकार केले आहेत त्यांची थोडी फेड म्हणून राम कार्यासाठीं जाणाऱ्या तुझ्यासारख्या वीराला विश्रांति घेण्यास आधार द्यावा अशी समुद्राची मला आज्ञा आहे. हे वानरवीरा! तूं क्षणभर माझ्या शिखरावर उतर.

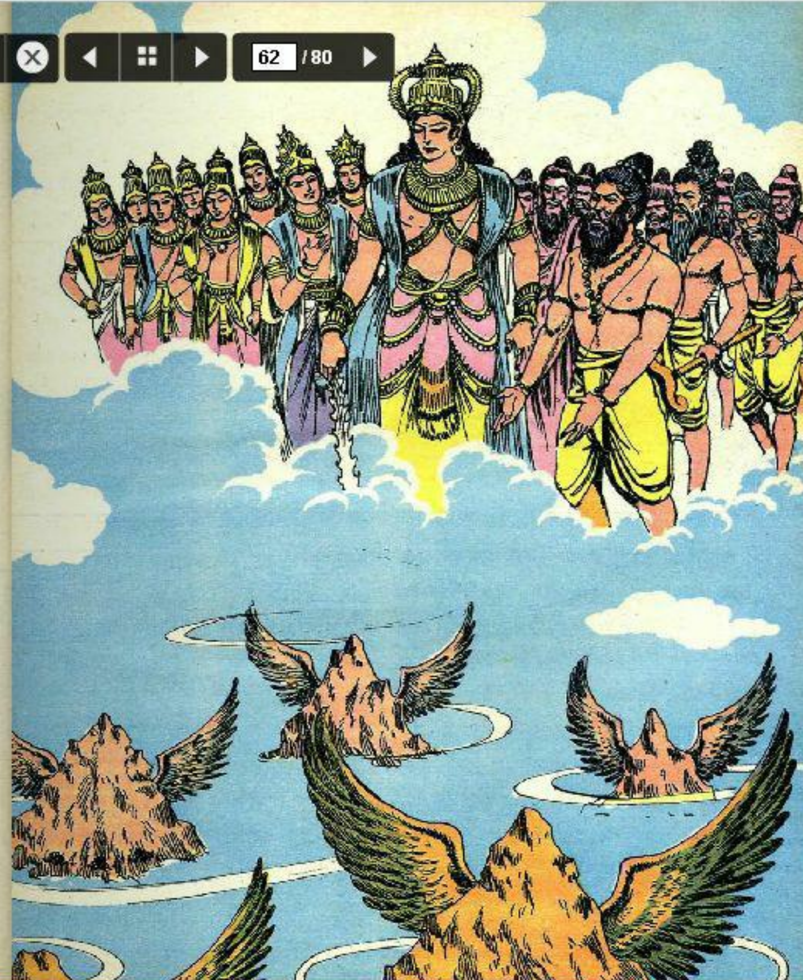

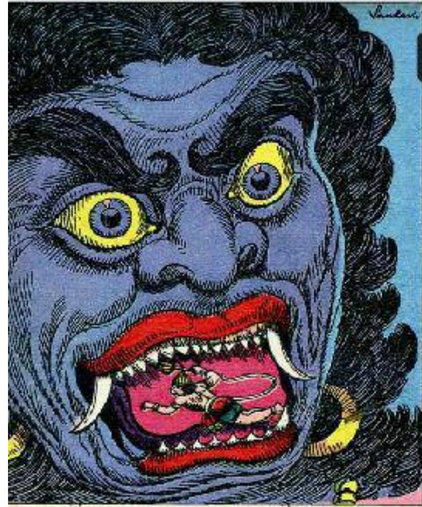
कंदमुळें व फळें खाऊन पुढें जा. अतिथि हा देवतुल्य पूज्य असतो व तुझ्यासारखा अतिथि भाग्यानेंच लाभतो. तूं स्वतः एक पंडित व ज्ञानी आहेस व वायुसुत आहेस. वायूनें माझ्यावर जे उपकार केले आहेत ते मी कधीं विसणार नाहीं. कृत युगांत पर्वतांना देखील पंख होते. ते वाटेल तेव्हां वाटेल तिकडे उडत व उतरत. देव व ऋषी यांना देखील त्यांची भीति वाटे. तेव्हां देवेंद्रानें त्यांचे पंख छांटून टाकले. देवेंद्र माझे पंख कांपायला आला तेव्हां तुझे वडील वायुदेव मला वेगानें दूर घेऊन गेले. त्यांच्याच कृपेनें माझे पंख आजवर जसेच्या तसेच आहेत. म्हणून तूं माझ्या विनंतीस नकार देऊं नकोस."

मारुती म्हणाला—"तुझें नम्रपणाचें व गोड बोलणें ऐकूनच माझा श्रम परिहार झाला आहे. मी तुझें आतिथ्य स्वीकारलें आहे. परंतु रामकार्य जास्त महत्वाचें आहे व तें पुरे केल्याशिवाय विश्राम कोठें? असा विचार करून मला पुढें गेलें पाहिजे. तरी तूं राग मानूं नकोस. मी वानरांना वचन दिलें आहे कीं मी रामबाणासारखा वेगानें लंकेला जाईन." असें सांगून मारुतीनें मैनाक पर्वताला हातानें नुसता स्पर्श केला आणि त्याचा आशीर्वाद घेऊन पुढें निघाला.

"तुला आपल्या कार्यांत यश मिळो!" असा मैनाक पर्वतानें आशीर्वाद दिला. हनुमान जास्त वेगानें दक्षिणेकडे निघाला.

मैनाक पर्वताचें आतिथ्य मारुतीनें स्वीकार केलें नाहीं. हें माहीत असूनहि देवांना मारुतीच्या शक्तीची परीक्षा घ्यावी असें वाटलें. ते सांपांची आई सुरसा हिच्याकडे गेले व हात जोडून म्हणाले—"वायुसुत हनुमान लंकेला निघाला आहे. तूं त्याला

त्याच्या वाटेवर अडव. तो तुला जिंकून पुढें जातो कीं नाहीं हें आम्हांला एकदां पहावयाचें आहे. थोडक्यांत म्हणजे त्याच्या शक्तीची परीक्षा घ्यावयाची आहे."

सुरसेनें देवांच्या इच्छेला मान देऊन एका भयंकर राक्षसिणीचें रूप घेतलें आणि मारुतीच्या वाटेवर 'आ' पसरून उभी राहली. मारुती जवळ येतांच म्हणाली—"मी तुला सोडणार नाहीं. तुला खाऊन मी आपली भूक भागवणार आहें."

मारुतीनें तिला नमस्कार केला व म्हणाला—"मी रामकार्यासाठीं निघालों आहें! राम घरांत नसतां रावण सीतेला उचलून घेऊन निघून गेला. मी रामाचा दूत म्हणून लंकेला जात आहें. तूं देखील या रामकार्यास मदत द्यावीस अशी माझी विनंति आहे. तूं नकार दिलास तर मी रामाची परवानगी घेऊन तुझ्या तोंडांत प्रवेश करण्यास तयार आहें."

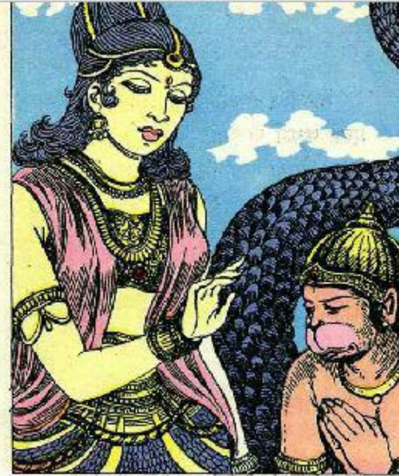
सुरसा त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून म्हणाली—"मी तुझ्या रामाला ओळखीत नाहीं कीं त्याच्या बायकोला ओळखीत नाहीं. माझ्या नजरेला आल्यानंतर माझी नजर चुकवून कोणाला जातां येणार नाहीं. जो माझ्या समोर येईल त्याला उभा गिळण्यास मला वर मिळाला आहे. हा वर मला स्वतः ब्रह्मदेवानें दिला आहे. म्हणून तूं निमूटपणें माझ्या तोंडांत प्रवेश कर." असें सांगून ती 'आ' करून मारुतीसमोर उभी राहाली.

मारुती म्हणाला—"तर मग तुझ्या तोंडांत उडी मारता येईल एवढा मोठा 'आ' कर!" असें सांगून मारुतीनें आपलें शरीर दहा योजन मोठें केलें. लगेच सुरसेनें आपलें तोंड वीस योजन मोठें केलें. मारुतीला राग आला. त्यानें आपलें शरीर वाढवून तीस योजन केलें. सुरसेनें आपलें तोंड चाळीस योजन मोठें केलें. मारुतीनें आपलें शरीर पन्नास योजन वाढवलें. अशा तऱ्हेनें चढाओढ करीत मारुतीनें आपलें शरीर नव्वद योजन वाढविलें तर सुरसेनें आपलें तोंड शंभर योजन.

पण मारुतीला गरिमा शक्तीबरोबर अणिमा शक्तीदेखील प्राप्त होती. त्यानें एकदम आपलें शरीर माशी एवढें केलें व सुरसेच्या तोंडांत उडी मारून बाहेर निघून आला आणि म्हणाला—"माते! ब्रह्मदेवानें तुला दिलेला वर पूर्ण झाला आहे. मी तुझ्यासमोर आलों व म्हणून तुला मला गिळतां आलें. पण मी आतां बाहेर आलों आहें आतां तरी मला सोडशील? मला सीता मातेच्या दर्शनाला जाऊं दे!"

सुरसेनें राक्षसिणीचें रूप सोडलें व आपलें सामान्य रूप घेऊन म्हणाली—"तूं आपल्या कार्यांत यशस्वी होशील. राम व सीता यांची भेट करून दे!"

मारुती पुढें निघाला. समुद्रांत सिंहक नांवाचा एक राक्षस रहात होता. त्याला एक अपूर्व शक्ति प्राप्त होती. आकाशांत कोणी पक्षी किंवा जीवजन्तु उडत असतां

त्यांची सांवली जरी पाण्यांत पडली तरी ती त्याला धरतां येत असे. त्याला मारुतीची सांवली दिसली. त्यानें मारुतीला खाऊन आपली भूक भागविण्याचें ठरविलें.

त्यानें सांवली धरल्याबरोबर मारुतीचा वेग कमी झाला. त्याला कळलें कीं त्याला कोणी तरी धरलेलें आहे. त्याचबरोबर त्याला सुग्रीवानें सांगितलेली गोष्ट आठवली कीं समुद्रांत सांवली धरणारा एक जन्तु आहे. तोच हा प्राणी असावा हें अनुमान लावायला मारुतीला थोडा सुद्धां उशीर लागला नाहीं.

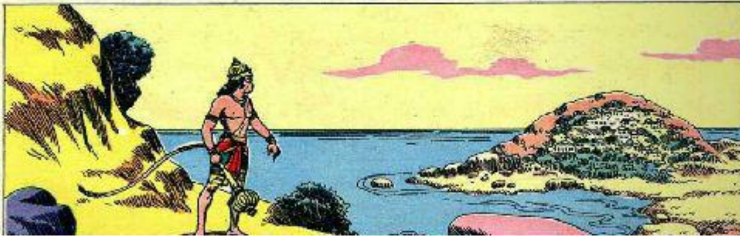
मारुतीनें पुष्कळ दूर त्याला रेटत नेण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. पण तो प्रयत्न फुकट गेला. तेव्हां मारुतीनें आपलें शरीर वाढविलें. सिंहकानें पण आपलें तोंड वाढविलें. मारुतीनें त्याच्या तोंडांत सूक्ष्म दृष्टीनें पाहून त्याचें मर्म ओळखून घेतलें आणि चटकन प्रवेश केला. त्यानें सिंहकाच्या मर्मस्थलावर आघात करून त्याचा वध केला आणि त्याचें तोंड बंद होण्यापूर्वी बाहेर निघून आला. सिंहक रक्त ओकला आणि गटांगळ्या खाऊं लागला. त्याचें प्रेत पाण्यावर तरंगूं लागलें.

सिंहक राक्षसाचें प्रेत पाण्यावर तरंगत असलेलें पाहून आकाशांत फिरणाऱ्या भुतांना परमानंद झाला. त्यांनीं मारुतीचे स्तोत्र गायला सुरवात केली.

मारुती पुढें निघाला. थोड्या वेळानें त्याला दूर पलीकडचा किनारा दिसूं लागला. सुरवातीला जंगल होतें. पुढें लंका द्वीप व तेथील वृक्ष, लता व पर्वत प्रदेश स्पष्ट दिसूं लागले. समुद्राला येऊन मिळणाऱ्या नद्यांची अनेक मुखेंपण त्याला दिसलीं.

मारुतीला तितक्यांत आठवलें कीं त्याचें शरीर फार मोठें आहे. त्याला पाहून कोणी राक्षस येत आहे असा संशय लंकावासियांना येईल व आंत प्रवेश मिळणें कठीण जाईल. जें काम साध्य करून घेण्यासाठीं आपण आलों आहों तें बिघडतां कामा नये. म्हणून त्यानें आपलें शरीर लहान करून घेतलें.

त्याच रूपानें तो अलंब नांवाच्या पर्वतावर उतरला. पर्वताला अनेक शिखरें होतीं. आंबे, फणस, काजू वगैरेंची झाडें त्यांवर होतीं. दूर त्रिकूट पर्वतावर त्याला लंकापुरी दिसली. ती देवेंद्राच्या अमरावतीसारखीच किंबहुना त्याहून जास्त सुंदर होती.

अबू सिंबेल

इजिप्ट देशाच्या दक्षिणेकडील टोकाला अबू सिंबेल (दोन) हें एक देऊळ आहे. हें त्या देशाच्या प्राचीन शिल्पकलेचें उत्कृष्ट उदाहरण आहे. डोंगरांत भव्य द्वारांत कोरलेल्या प्रतिमा रामिसेस द्वितीय याच्या आहेत. त्यांची उंची ६५ फूट आहे. ३२०० वर्षांपूर्वी रामिसेस यानें हीं देवळें बांधलीं रामिसेस द्वितीय याचा जन्म इ. स. पू. १३१८ मध्यें झाला. इ. स. पू. १२३२ मध्यें वयाच्या ८६ वर्षी त्याचा मृत्यू झाला.

